

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

ASKOV LÆRLINGE

ÅRSSKRIFT 1987

UDGIVET AF
ASKOV HØJSKOLES ELEVFORENING
MARTS 1988

DANMARKS
PÆDAGOGISKE
BIBLIOTEK

ASKOV LÆRLINGE

ÅRSSKRIFT 1987

UDGIVET AF
ASKOV HØJSKOLES ELEVFORENING
MARTS 1988

Omslaget tegnet af *Hans Chr. Høier*

Opdragelsens vilkår i effektivitetens verden

For omkring 30 år siden viste der sig i USA et fænomen, som fik betegnelsen »sputnikchocket«. Det var efter at russerne havde sat den første kunstige satellit i kredsløb omkring Jorden. Var dette nu beviset på, at USA sakkede agterud i det teknologiske kapløb?

En selvransagelse gik i gang. Ikke bare forskningen, men hele uddannelsessystemet kom i søgelyset, og der blev sat nogle spørgsmålstejn ved brugbarheden af den såkaldte progressive pædagogik, som jo var opstået i Amerika og havde sat sit præg på det amerikanske skolevæsen. Var den nu også effektiv nok, denne »bløde« opdragelsesmåde, som sætter eleven i centrum og reducerer kundskaberne til middel for den enkelte elevs alsidige udvikling? Vi kender den jo også her til lands.

Men i USA blev man altså pludselig betænkelig, og bestræbelser blev sat ind på at aktiverer nationens matematisk-tekniske intelligensreserver gennem en målbevidst indsats allerede i børneskolen.

En udløber var herhjemme indførelsen af den »nye matematik«. Det skete over hals og hoved, uden nogen egentlig pædagogisk eller offentlig debat – i en i øvrigt diskussionslysten tid. Men »udviklingen« krævede det jo, og så hører som bekendt diskussionen op, eller – som her – den kommer aldrig i gang.

Alt dette er nu historie. Den nye matematik er ikke ny længe, og den er vel i det hele taget ikke, hvad den har været. Men her i 80'erne har der vist sig nye krav om en teknologisk oprustning i skolen. Igen begyndte det i USA – med en alarmerende rapport, »A Nation at Risk«, som fastslog, at det mildest talt stod sløjt til med nationenes uddannelsessystem. Det var gået jævnt ned ad bakke siden 60'erne, både hvad

angår kundskaber og lærelyst. Rent ud sagt, USA var på vej til at miste sin førerstilling i verden – takket være forsømmelser på uddannelsesområdet. Konklusionen var, at der måtte sættes helt anderledes ind på tilegnelsen og beherskelsen af elementære færdigheder, først og fremmest læsning, skrivning og regning. Også datalære og naturvidenskaberne burde opprioriteres, mente rapporten. Ganske vist var også samfundsfag med som det femte af de basale fag, men det ophæver ikke ensidigheden i hele dette effektiviseringsprogram.

Det interessante er imidlertid, at denne »back to basics« – bevægelse er blevet modtaget helt anderledes herhjemme end hvad der i sin tid fulgte i kølvandet af sputnikchocket. – Ikke sådan at forstå, at den nye bølge ikke også nåede hertil. Men bemærkelsesværdigt er det, at modstandskraften denne gang var i behold. Der var noget her, som ikke rigtig harmonerede med dansk mentalitet og skoletradition. Det er kommet klart til udtryk i et lille skrift, udgivet af Folkeskoledirektoratet, et såkaldt temahæfte med titlen »Om grundlæggende kundskaber«, »basics«, hvad der er basalt.

Grundlæggende kundskaber er, siges det i dette temahæfte, den viden, der er nødvendig, for at et demokratisk samfund og en demokratisk samtale kan fungere. Her er det orienteringen, der kommer i forgrunden, ikke blot basale færdigheder som læsning, skrivning regning og EDB. Altså først og fremmest noget indholdsmæssigt, en fælles paratviden af folkelig, demokratisk relevans. Orienteringen i verden er jo i langt højere grad knyttet til skolens øvrige fag end til de elementære teknikker, læsning, skrivning og regning m.v. Hvor perfekt de end beherskes, bidrager det dog ikke det mindste til at fremme ansvarlighed og omtanke. I så henseende er det basale noget ganske andet, nemlig en nogenlunde sammenhængende viden om, hvor man befinder sig i tid og rum, og en viden om, hvad der har betydning i verden. Taber man denne orientering, så vinder maskinerne. Så mister vi det nødvendige grundlag for at kunne omgås vore redskaber, indbefattet computeren, på en ansvarlig måde.

Eller med temahæftets ord: »Dansk skolesyn bygger på en

enhedsskole, der formidler almen viden, som skal være parat for alle, der går ind i folkelige sammenhænge, det vil sige, er parat til at påtage sig et medansvar for fælles opgaver.«

Men hvordan står det så til med de grundlæggende kundskaber, forstået sådan, som vi altså nu har undervisningsministeriets ord for at dette begreb kan forstås – og bør forstås i forlængelse af dansk skoletradition?

Meget kan tyde på, at fragmenteringen af virkelighedsbilledet skrider hurtigt frem. Sammenhængsløsheden breder sig. Vi taler ikke samme sprog længere, siger nogle. Hver gruppe for sig dækker sig bag en for andre næsten uigennemtrængelig mur af subkulturelle særegenheder, fagsprog, forkortelser o.s.v. Men alvorligere er det måske, at ord tilsyneladende stadig hyppigere optræder løsrevet fra enhver betydningssammenhæng – som rene signaler, beregnet på automatisk at udløse reflekser. Det er virkningen og ikke betydningen, det drejer sig om. Reklametekster f.eks. kan fremtræde som blotte samlinger af påvirkningsord uden indre sammenhæng og uden hoved og hale.

Men skolen er måske heller ikke uden skyld i alt dette. Også den kan have bidraget til virkelighedsbilledets fragmentering. Direktoratets temahæfte er opmærksom på dette, for det hedder her – i umiddelbar fortsættelse af det før citerede: »Det er imidlertid ikke sikkert, at almen viden svarende til dette skolesyn faktisk er formidlet tilfredsstillende.« Og der henvises til et skred i opfattelsen af lærernes opgave i 60'erne som en reaktion mod en ensidig kundskabsorienteret skole. Det begyndte med Den blå Betænkning i 1960. Skolen blev bedre for børn at være i. Der blev satset mere på det musiske, det kreative, udtryksformerne og børnenes selvvirksomhed i alle fag: »Der blev lagt vægt på at lære at lære, måske i højere grad end på indholdet af undervisningen... Måske blev man tilbøjelig til at opfatte elevernes umiddelbare interesser som væsentlige kriterier for stofvalg.«

Dette er en kritik – ingen total afvisning, men dog en kritik – af troen på den såkaldte funktionelle indlæring, d.v.s. den opfattelse, at eleven lærer tilstrækkeligt under selve arbejdet

med en opgave eller et problem. Troen på den funktionelle indlæring har været et bærende princip i hele den bevægelse, man kalder reformpædagogik og progressiv pædagogik. Når eleven har erkendt et problem og påtaget sig en opgave, vil den nødvendige viden indlæres, mens opgaven udføres. Det er princippet, og det har på mange måder også været en frugtbar betragtningsmåde, som har bragt megen fornyelse ind i skolen.

Man kan endvidere sige, at princippet er realistisk nok. For nøjagtig sådan må det jo være foregået, da menneskene begyndte at lære overhovedet, hvis man kan forestille sig det. Og således må det altid foregå, når man står over for det ukendte og uoverskuelige. Det er den situation, videnskaben så at sige per definition konstant befinder sig i. Og netop denne tilsyneladende overensstemmelse med den videnskabelige tilgang til tingene blev hos reformpædagerne et væsentligt argument for troen på den funktionelle indlæring. Barnet i centrum og videnskaben i centrum, de to ting lod sig smukt forene. For en tid, ja. Men ikke for bestandig.

For der er et »men« ved det – eller rettere to. For det første kan man vistnok ikke længere sige, at det er typisk for moderne videnskab, at den væsentlig foregår som funktionel indlæring. Det var i lang tid en udbredt opfattelse, at det forholdt sig sådan. Den videnskabelige udvikling, forestillede man sig, bestod i en uendelig række problemløsninger. Aldrig så snart var et problem løst, før et nyt dukkede op, ja som oftest flere, i lyset af, hvad man nu vidste – og så fremdeles. Men det holder ikke. Eller rettere, det holder kun på det mere trivielle plan. De virkelige nybrud sker ikke som følge af funktionel indlæring, men snarere i kraft af visioner. Pludselig ser man alting på en ny måde – som helhed, og så kan man tage fat på problemerne, problemer, som der slet ikke var plads til i det foregående virkelighedsbillede. De ville aldrig opstå inden for den gamle virkelighedshorisont.

Dette indebærer, at sådan noget som virkelighedstydning og helhedsopfattelse har langt større betydning i videnskaben end førhen antaget. Det var det ene »men«. Det funktionelle indlæringsprincip er ikke så videnskabeligt, som man gerne

har villet tro. Snarere en lille smule primitivt, som det da også siges rent ud i den omtalte pjece. Ikke et forkert eller forkasteligt princip. Tværtimod, funktionel indlæring er en helt uomgængelig metode, blot kan den ikke være enerådende, heller ikke pædagogisk.

Også i skolens undervisning må begreber som helhed og sammenhæng spille en fremtrædende rolle. Ellers bliver det alt for tilfældigt, hvad man gør til problemer. På dette punkt er direktoratets holdning også klar: »Erfaringspædagogik med tilhørende projektmetode og funktionel indlæring giver i bedste fald eleven mulighed for at udfolde sit engagement, men i værste fald afgrænses eleven fra store vidensområder. Når det gælder så komplicerede forhold som atomfysik, bioteknologi, økologiske sammenhænge, forholdet mellem øst og vest, forholdet mellem industrilande og udviklingslande osv., må læreren træde til med planmæssig formidling og viden, der giver oversigt og systematik.«

Altså, vil vi fastholde og videreføre en almen og fælles orientering som grundlag for en folkelig og demokratisk udvikling, må den funktionelle indlærings rolle i skolen ikke overbetones. Man skal vogte sig for ikke at havne i, hvad Peter Kemp har kaldt »pædagogisk pietisme«.

Udtrykket forekommer i et kritisk bidrag »Lærer – kultur« til en artikelsamling, udgivet af KVAN, et tidsskrift, udgående fra en kreds omkring Marselisborg seminarium. Pietismen bygger jo på den forestilling, at »et indre lys« kan vejlede mennesket.

Den pædagogiske pietisme er, siger Peter Kemp »en ulykkelig illusion«... »Den tror på »det gode« i børnene og de unge. Derved risikerer den, at de overlades til ulvene«. Og videre: »man taler vidt og bredt om den personlige kommunikation, men tier om de fag, der skulle levere indholdet... I stedet lader man som om indholdet kan komme fra eleverne selv ... Man tør ikke indbyde dem til en kulturel verden, hvori denne kommunikation kan finde sted. Kulturen og dannelsen må de arme elever selv finde ud af at skaffe sig. Men er det da så mærkeligt, at kommunikationen ofte mislykkes?«

Men hvordan er der i det hele taget kommet etik ind i kulturen, så den kan leve videre der og videreudvikles i kulturen? Den må trods alt være kommet fra nogle menneskers egne erfaringer med tilværelsen, og dette må også fortsat være en kilde til forståelse af etikken.

Men når det er sagt, må man med Kemp fastholde, at hvad der er opbevaret i kulturen – bestemt også er af den allerstørste betydning for den etiske bevidsthed. Havde vi kun vor etiske ansvarlighed eller samvittighed, hvad det så er for noget i sig selv – og derudover kun sammenhængsløsheden foran os, ville det være komplet umuligt at finde anvendelse for ansvarligheden. Ansvarlighed forudsætter sammenhæng og orientering.

Der tales i disse år meget om etik, om ansvar og ansvarlighed. Men det kan næppe blive til meget andet end tom moralisering – hvis ikke der også gøres noget for at oplyse om de betydningssammenhænge, vi befinder os i – som mennesker og som samfundsborgere i verden, som den ser ud i dag.

Ansvarlighed er altid ansvarlighed i en sammenhæng, ja ansvaret giver sig af sammenhængen. Hvor noget har virkelig betydning for et menneske, vil det altid vide, når situationen rummer et krav. Almindeligvis vil man også vide, hvad kravet går ud på, f.eks. hvor en anden har brug for ens hjælp. Ansvaret giver sig af situationen, også i virksomheden eller laboratoriet, hvor f.eks. de genetiske manipulationer foregår, – hvis den pågældende ser og forstår den videre sammenhæng. Men det kommer ikke bare af at gøre sine egne erfaringer.

Det er sandt nok, at hvert menneske og hver ny generation skal gøre sine egne erfaringer, men menneskene har også, til forskel fra alle andre levestæsener, muligheden for at opsamle erfaringer, i historien, i litteraturen, i videnskaberne, kort sagt i kulturoverleveringen, derunder erfaringer, som det ville være tidsspilde at gøre om igen, erfaringer, som det ville være dumt at gentage, og efterhånden også erfaringer, som det ville være direkte livsfarligt at søge gjort om igen. Den sidste type af erfaringer vil der blive flere og flere af, jo længere vi driver den videnskabelige-teknologiske udvikling

fremad. Ikke mindst den slags erfaringer må det være afgørende at få videregivet til kommende slægtled i det håb, at de aldrig må blive fristet til at gøre dem selv.

Historien gentager sig, siger man jo, og beklageligvis har det gang på gang vist sig at være tilfældet. Ved slutningen af det 20. århundrede står og falder alt dog med, at historien ikke gentager sig. Netop derfor må historien fortælles, og nogen må blive ved at fortælle den, hvor usikker man end kan være på, hvordan det skal gøres.

Hvis det er rigtigt, at det er sammenhænge, der giver tilværelsen mening, og giver samtalen, folkestyret og ansvaret et indhold, så svigter vi vore børn og elever ved ikke at turde fortælle dem om disse sammenhænge af frygt for at begå overgreb mod deres »selvstændighed«. Talen om »opdragelse til selvstændighed« kan også være en billig undskyldning for ikke at påtage sig en – det skal indrømmes – risikabel, men nødvendig opgave.

Men hvad menes der nu mere præcist med det ord »fortælle«? Et udtryk, som jo også er blevet noget af et slagord i dagens debat. Her ikke væsentlig andet end: meddelelse af et undervisningsindhold i sammenhæng, sådan som det også kendes fra højskoleforedraget. Hvad der ellers siges om fortælling, nærmer sig til tider det betænkelige, f.eks. når fortællingen bliver til noget så absolut, at det egentlig bliver den, der skaber virkeligheden. Hvorfra fik man inspirationen til den første fortælling, om ikke fra erfaringer, som var *før* fortællingen? Erfaringer, som i en vis forstand stadig kan gøres, og som stadig er mere fundamentale end enhver fortælling, erfaringer om grundlæggende fænomener i tilværelsen, liv og død, kærlighed, fortvivelse, lykke, mod, håb o.s.v. Af disse erfaringer udspringer myter og digtning, og når sådanne ting stadig kan sige mennesker noget, skyldes det netop at de svarer til grundlæggende erfaringer, som måske netop kun kan fastholdes og forbindes i billedsproget, der ikke som videnskaben og ideologierne forlanger modsigelsesfrihed.

Men der er andre fortællinger end mytefortællinger. Der findes også, hvad man kan kalde de historiske fortællinger,

dvs. fortællingerne om, hvad det er for en historisk virkelighed, mennesker på et givet sted og til en bestemt tid befinder sig i, og hvad det i den situation kommer an på.

De historiske realiteter forandrer sig imidlertid, modsat de realiteter, hvorom myten handler. Og med de historiske realiteter ændrer sig også indholdet af de historiske fortællinger. Det kan belyses ved et eksempel hentet fra vor egen historie. Den fortælling, der frem for nogen kom til at tegne virkelighedshorisonten over det danske samfund og folkehøjskolerens arbejde i sidste halvdel af forrige århundrede, dengang de mange højskoler opstod, fra 1865 og fremefter, var fortællingen om katastrofen i 1864. Med den forbandt sig håbet, først om en hurtig genoprettelse af tabet, men da det svandt, drømmen om, at »hvad udad tabtes skal indad vindes«.

Det var en festdag, den 10. februar 1920, da drømmen gik i opfyldelse, men hvad næppe mange har tænkt på i stunden, så var det også afslutningen på et kapitel i den folkelige, historiske fortælling, som havde fyldt så meget i bevidstheden, at der nu ikke kunne undgå at opstå en tomhedsfølelse.

Ikke underligt, at man da begyndte at tale om en krise for højskolerne. Det er sket så ofte både før og siden, men netop i 20'erne var en nyorientering uomgængelig. Mange vendte opmærksomheden mod de internationale perspektiver, ikke som en nødløsning, men ud fra en forståelse af, at verden havde ændret sig, og at Danmarks skæbne og opgaver i fremtiden var uløseligt knyttet til en langt større sammenhæng. Dansk Udsyn var et produkt af denne nyorientering. Udfordringerne var blevet andre. Siden kom 30'erne med truslen mod demokratierne – og besættelsestiden. Dermed blev det fortællingen om folkestyret, der trådte i forgrunden.

Men hvad er det da for en fortælling, som i dag i særlig grad afspejler den historiske virkelighed, hvori vi nu befinder os, og fastholder de opgaver, det i vor tid drejer sig om? Den kan det måske være lidt vanskeligt at få øje på. Efterkrigstidens fortælling om den såkaldte »skandinaviske model« og det nordiske demokrati, der dengang virkede så indlysende og rigtig,

er blegnet. Formentlig af flere grunde, som det ikke her er stedet at gå nærmere ind på.

Vi er i dag i en helt ny situation. Måske er det den gamle historie om menneskenes bestræbelser på at tage naturen i deres tjeneste, der nu igen er den aktuelle, den fortælling, der før blev fortalt med så stor selvsikkerhed, men som nu enhver ved må fortælles om igen med nye momenter inddraget. Den historie rummer den største udfordring, vi i dag og i den kommende tid står over for, spørgsmålet om, hvordan vi kommer til rette med teknologien på en ansvarlig måde – ikke bare på en »menneskelig« måde, som det hed tidligere, men på en måde, vi kan være bekendt ikke kun over for andre mennesker, men også i forhold til hele den ikke menneskelige verden, vi også er en del af og ikke kan sætte os selv udenfor. Et af kapitlerne i den historie er fortællingen om Tjernobyl-katastrofen, der for en tid, mens det hele stod på, gjorde det lysende klart, at vi med vor teknologi har skabt problemer, som sprænger alle nationale og ideologiske grænser, og som påkalder sig den samlede menneskeheds ansvarlighed.

At genvinde verden som partner er vor og den nærmeste fremtids store kulturopgave. Det må på afgørende måde komme til at præge den debat om »grundlæggende kundskaber«, der vil komme, når det såkaldte »Perspektivudvalg« om kort tid offentliggør sine overvejelser om grundlæggende kundskaber og almene og kulturelle værdier. Det vil da vise sig, hvor forskellig situationen er fra dengang, disse emner sidst blev debatteret, i begyndelsen af 70'erne forud for vedtagelsen af folkeskoleloven af 1975. Ser man i dag på denne lovs formålsparagraf, kan den forekomme underlig abstrakt i lyset af de spørgsmål, der nu trænger sig på.

Man må uvilkårligt spørge, hvor er »verden« i grunden blevet af bag alle de smukke ord – og historien, genstanden, sagen, det andet menneske, alt hvad der er forudsat, når man bruger ord som forståelse, opmærksomhed, erkendelse o.l. Det er næppe nogen tilfældighed, at ingen af disse ord forekommer i den ellers ganske fyldige tekst. Nysgerrighed heller ikke – slet ikke. For der tales helt ensidigt om individernes udfoldelse. I det sociale rum ganske vist, men dermed er også

alt sagt, for lidt vil mange mene i dag, det er for verdensløst og abstrakt, men typisk var det for den tid. Der eksisterede et formålscirkulære i forvejen. Det blev afskaffet ved den lejlighed. Man sagde, det var forældet. I det stod adskilligt både om historien og kulturen, om »respekt for andres meninger« og om »ærbødighed for naturen«. Men også det gik med i købet – to år efter oliekrisen, just da miljø- og ressourceproblemerne var på vej til at blive tidens brændende spørgsmål.

Det kunne naturligvis give anledning til det spørgsmål, om formålsbestemmelser og den slags da normalt vil være forældet, næsten før de er skrevet. Fordi de altid må udtrykke det, og kun det, der er bred enighed om. Det er måske ikke altid det vigtigste at få sagt.

Den blå Betænkning af 1960 ville gøre børnene til lykkelige, glade og harmoniske mennesker. Det var oplysningstidens sprogbrug og oplysningstidens idealer, så det burde rettelig have været skrevet i loven af 1814. Formålsparagraffen i 1975-loven svarer stort set til tanker, bl.a. John Dewey gjorde sig til talsmand for i Amerika allerede før første verdenskrig.

Men heldigvis er det i Danmark ikke altafgørende, hvad der står i formålsparagraffer o. desl. Det afgørende sker ude i marken. Det er der en lang og uhyre livskraftig tradition for. Den manifesterer sig på flere måder, dels gennem en høj grad af decentralisering i skolesystemet, dels gennem en rummelighed i love og bestemmelser, som muliggør, at der næsten altid er plads til udvikling og nye ideer, så lærerne har en mulighed for at være bedre, end loven strengt taget forudsætter. Derfor kan man også med en vis ret sige, at vedtagelsen af en ny folkeskolelov almindeligvis langt hen ad vejen har haft karakter af en ajourføring af gældende praksis. Hertil kommer et mere og mere udviklet og velfungerende samarbejde mellem skole og hjem. Det har fremmet udviklingen i Folkeskolen og bidraget til en langt hurtigere og smidigere fornyelse, end man ellers kunne have forestillet sig.

Det mener i hvert fald den internationale organisation OECD, som i 1985 udarbejdede en rapport om skolesystemet i Danmark. Tre ting fremhæver denne rapport som særligt værdifulde ved det danske system: den udelte skole med klasselærerfunktionen som noget centralt, det højt udviklede samarbejde mellem skole og hjem og endelig den danske læreruddannelse med den dertil knyttede omfattende videreuddannelse.

Det sidste skal muligvis ses i sammenhæng med den omstændighed, at vi herhjemme har en form for læreruddannelse, som adskiller sig markant fra, hvad man kender i alle andre lande, vi kan sammenligne os med, idet vi her i Danmark uddanner folkeskolelærerne til at kunne undervise på samtlige folkeskolens 10. klassetrin.

Dette enhedslærerprincip betyder, at i hvert fald nogle lærere kan følge en årgang hele vejen igennem skolen, mens praksis i andre lande er den, at man har alment uddannede lærere i de første klasser. Fra et vist klassetrin skifter man så over til faglærere med en mere specialiseret uddannelse.

I Sverige havde man indtil for nylig tre trin, men nu kun to. Man har nærmet sig til det danske system. Om man nogensinde vil tage skridtet fuldt ud, er dog langt fra sikkert, men interessant er det at se, hvordan inspirationen nu øjensynlig også kan gå den vej over Øresund – modsat hvad tilfældet var i 60'erne.

Vi har i det hele taget i Danmark, skal man tro OECD-rapporten, noget i retning af verdens bedste skolesystem, langt bedre egnet end de fleste til at klare de mange sociale og forældreafastende opgaver, der i stigende grad bliver lagt over på skolen i et stadigt mere fortravlet og rodløst samfund.

Om folkeskolen og dens lærere så også oven i det kan magte alt det nye, der lægges op til med det såkaldte 7-punkts-program, er naturligvis et andet spørgsmål. 7-punkts-programmet går som bekendt ud på at udvikle folkeskolerne til lokale kulturcentre, en proces, som på mange måder – hvis

den lykkes – vil genindsætte læreren som kulturel nøglefigur i lokalsamfundet. Men det vil også sige, at den går stik imod hele den professionalisering af lærerfunktionen, som fuldbyrdedes i 60'erne. Lærerjobbet skal igen blive til en lærergerning. – En udvikling, der næppe vil komme til at forløbe ganske gnidningsfrit.

I Folketinget vandt tanken bred tilslutning. Man ved derinde trods alt nok noget om den kulturelle nød i den effektivitetens verden, der rykker os nærmere og nærmere ind på livet. – Og her var måske endelig noget, man kunne gøre ved det. Midt i alle vanskelighederne.

Hans Henningsen, højskoleforstander, Askov

Jesus og Satan

Både Satanskikkelsen og Jesuskikkelsen har for yngre generationer så vage og udflydende konturer, at man dårligt nok kan danne sig nogen forestilling om dem. De er lige uvirkelige. De hører til i en oldtidsverden fuld af engle og dæmoner. Når bibelhistorien er fortalt i de små klasser, står der tilbage i børnenes erindring en forunderlig fantasiverden, hvor alt er muligt, endnu en eventyrverden ved siden af den, børnebøgerne opererer med. Disse skinverdener vokser man sig hurtigt fra. Det er forbløffende, hvor meget af det stof, alle hidtil har været fælles om at kende, der nu går i glemmebogen. En verden, vi alle har kunnet henvide til med visheden om uden videre at blive forstået, er ophørt med at være fælles eje.

En af de første bibelske skikkelser, der blev reduceret til et fantasiprodukt, var Satan selv. Mennesker, der endnu kunne anerkende Gud som tilværelsens grund, kunne ikke finde plads til endnu en magt i universet. Gud kunne, syntes man, ikke have nogen modpol. Kun mennesket selv kunne gøre oprør mod Gud. Synd og skyld var realiteter. Forståelsen af forholdet mellem Gud og menneske forplumredes, hvis man indførte Fristeren. Så vidt jeg ved, spiller Satan da også en ringe rolle i moderne teologi og kristendomsundervisning.

Da kulturrevolutionen søgte at knuse resterne af gammel kinesisk kultur og livsstil og angreb Konfutsen selv, fik den italienske filminstruktør Antonioni lov til at rejse rundt i landet og samle optagelser til en film om Maos Kina. En scene i denne film har beskæftiget mig, lige siden fjernsynet viste den. En ung kineser med et ansigt præget af vestlig kultur og med et intelligent glimt bag brilleglassene aflægger besøg i en gammel buddhisthelligdom, der nu åbenbart er tilgængelig som museum. Overalt langs væggene står der pragtfulde, mandshøje figurer i en ædel træsort. Det er bo-

dhisattvaer, buddhistiske helgener. Bag dem gemmer der sig ofte tidligere tiders gudeskikkelser, som det jo også kan være tilfældet med katolske helgener. Mange af bodhisattvaerne har grotesk fordrejede ansigtstræk, uforståelige for den, der ikke kender den pågældende skikkelses særlige mytologi.

Den unge mand vandrer omkring i den tidligere helligdom som en moderne europæer ville færdes på et middelaldermuseum, beundrende fortidens kunstfærdighed og fantasi. Men hans fascination af fortidens frembringelser bliver gradvis stærkere. Antonioni får med sin ufattelige kunnen skildret den indre spænding i den unge mands sind, som afspejles i lette trækninger i ansigtets muskulatur. Han standser op foran en af bodhisattvaerne og stirrer ham ind i ansigtet, som ville han trænge om bag den groteske maske til selve kunstværkets sjæl. Udenfor farer skyer over himlen, og hen over billedstøtterne falder der skiftevis lys og skygge. Da forvandles den unge mands ansigt. Der går som et gys hen over hans træk. Bodhisattvaens ansigt spiller af underfundigt liv. Smiler han til den unge mand, eller hånler han? Den besøgendes vågne, nysgerrige, vi vil sige europæiske blik stivner. Ansigtet lukker sig langsomt og afspejler ikke mere noget tankearbejde. Intellektet er bragt til tavshed.

Som i ethvert museum en søndag formiddag løber der børn rundt og går på opdagelse, mens forældrene nyder de udstillede genstande, der ikke må berøres. Et sted står der en af disse buddhistiske klokker uden knebel, der betjenes med en kølle, som var det en gong-gong. Denne klokke frister et par små drenge. En af dem tager køllen, og pludselig fyldes rummet af en forunderlig klang. Vi er tilbage hos den unge mand. Bodhisattvaens ansigt har nu nået en sådan livfuldhed, at selv vi vestlige tilskuere synes, at de første ord må formes på hans læber, og så når klokketonen os, en klang, der er afstemt, så den vil kunne sætte hele universet i bevægelse og forplante sig til fjerne verdener.

Ude fra gaden lyder der med et en sang, der bryder enhver fortryllelse. Vi ser et lille hold uniformerede børn i marchkolonne. Alle stirrer fremad med det samme fanatiserede blik, og man behøver ikke at kunne kinesisk for at fornemme bud-

skabet. Kulturrevolutionens Kina forsøgte at få Antonionis film forbudt i Vesten og fik til svar, at ingen regering her sad inde med kompetence til at censurere kulturlivet. Senere gjorde så kineserne selv op med kulturrevolutionen. Det er i dag historie. Når jeg alligevel fremdrager scenen i den buddhistiske helligdom, sådan som den tegner sig i min erindring, er det fordi den illustrerer det moderne menneskes forhold til den overleverede religion, der nok tilhører fortiden og dog på uforklarlig vis forbliver en nutidig realitet.

Naturvidenskaberne har afmytologiseret verden. De kræfter, der manifesterer sig i naturen, er hverken gode eller onde. De har intet ansigt, ingen skikkelse. Uden for menneskets egen hjerne findes der ingen indsigt, ingen hensigt. De mytologiske skikkelser er blevet hjemløse. Dæmoner og engle er forsvundet. Hvad det end måtte være for kræfter, der her manifesterede sig, er der intet guddommeligt ved dem. Men hvor tilfredsstillende afmytologiseringen end er rent intellektuelt, er den et fejlslagent projekt. Uden en mytisk forståelse af verden vil et religiøst livssyn ikke kunne opretholdes. Afmytologisering fører til desakralisering. Og desakraliseringen af verden fører til dens destruktion. Den til det yderste reducerede model af verden, der giver videnskaben effekt, ødelægger både natur og kultur, både menneskers indbyrdes forhold og deres forhold til omgivelserne.

Da jeg så Antonionis film, havde jeg derfor ikke vanskeligt ved at identificere mig med den unge kineser. Jeg forstod hans fascination af en svunden kulturs mytiske kunst. Vi har i de sidste år oplevet, at etnografiske genstande, der i sin tid er blevet hjembragt af opdagelsesrejsende og anbragt på kulturhistoriske museer, bliver lånt ud til kunstudstillinger. De gamle masker opfattes i så fald ikke mere som løjerlige udslag af primitiv fantasi, men som udtryk for menneskeåndens formskabende kraft. De primitive naturfolks kunst ligestilles med de store civilisationers frembringelser. Den tilhører verdenskunsten og er blevet en inspirationskilde for store nulevende kunstnere i vor egen verden. Det er min overbevisning, at de gamle mytologier på samme måde kan sidestilles med senere tiders tænkning og filosofi og kan indgå i vor

egen nutidige livsforståelse. De vil kunne bidrage til overvindelsen af den religiøse krise. Kristendommen har alt for tidligt indstillet kampen mod det videnskabelige verdensbillede.

Næsten alle ældre kulturer frygter de døde. De ældre religioner giver derfor de levende vejledning om, hvordan det er muligt at forsones sig med de døde. Afmytologiseringen har efterhånden fordrevet de døde mere effektivt end nogen besværgelse. De døde eksisterer ikke mere. Sådan lyder denne lange proces' slutresultat. En nutidig jødisk forfatter, Philip Roth, fortæller om sin romanfigurs rædsel for mørket. Som barn måtte han, når han blev mørkerød, standse op og sige frem for sig: »De døde eksisterer ikke«, så opfyldt af de døde syntes mørket ham at være. Som voksen er han lige mørkerød, og noget af det, der forstærker hans angst, er netop visheden om, at de døde ikke mere er til, at døden er total udslettelse. Enhver forestilling om døden er nødvendigvis mytologisk. Alternativet til mytologien er her tavsheden. Afmytologiseringen har gjort os stumme. Om døden kan vi intet sige eller tænke. Men det vil ikke sige, at vi så heller ingen reaktioner har. Vi overvældes af angst for det, der undrager sig vor tanke og vor formuleringsevne. Mytologien muliggjorde en konfrontation med døden. Døden fik et ansigt, et forfærdeligt, dæmonisk ansigt ganske vist. Men ansigt til ansigt med døden blev det menneskeligt muligt at forholde sig til den, byde den trods eller acceptere den. Intetheden sætter os ud af spillet. Den manifesterer sig i vores bevidsthed som lammende angst.

Afmytologiseringen har gjort det umuligt for os at give de livstruende kræfter skikkelse. Men vi er ikke af den grund befriet for dæmonerne. Tilværelsen har bevaret sin dæmoni også i moderne omgivelser. Jung giver et eksempel på, hvordan den rationelle livsforståelse, der holder sig inden for videnskabens reducerede verdensbillede, kommer til kort over for livets realiteter. Han fortæller om en patient, der bildte sig ind, at han havde en kræftsvulst. Lægerne forsikrede ham om, at han i virkeligheden intet fejlede. Uden at ville drage de sagkyndiges diagnose i tvivl kunne den syge dog ikke komme fri af sin indbildning. »Det er«, siger Jung, »i

virkeligheden gribende at stå over for et intelligent menneske, der næsten med gråd i stemmen forsikrer en, at han har en kræftsvulst i tarmen, og som i samme åndedræt erklærer, at han naturligvis godt ved, at hans kræftsvulst er et rent fantasiprodukt.« Jung påpeger, hvor langt lettere det måtte have været for den syge at tage kampen op mod det psykiske onde, da man endnu troede på dæmoner. Den syge ville da være klar over, at han var besat af en ond ånd. »Aldrig ville han været kommet på den tanke, at han selv skulle være ophavsmand til et sådant fantasiprodukt ... Trods sin kultur og intelligens var vor patient et hjælpeløst offer for noget, der havde ham i sin magt, og som havde besat ham. Han var fuldstændig ude af stand til på nogen måde at værges sig mod sin sygelige tilstands dæmoniske magt.«

De moderne afmytologiserede livsanskuelser gør os ofte helt værgeløse over for det onde. Det onde burde ikke være der, men det er der bare. Det gør sig gældende mod al logik. Vi protesterer mod det ved at påvise, hvor urimeligt og ufornuftigt det er. Men fornuften står helt afmægtig. Vores protest bliver en tom gestus, et slag i luften. Herpå et dagligdags eksempel. En yngre kvinde venter omsider sit første barn. Lægen er den første til at gratulere hende med den glædelige begivenhed, og kvinden spørger lykkelig og lettet, om hun må have lov til at tænde den cigaret, hun nu unægtelig trænger til oven på spændingen. Hun er i det hele taget lidt af en storryger. Hun har et krævende job, er intelligent og kompetent og dybt engageret i tidens spørgsmål, anti-atom, anti-EF, anti-NATO, anti-autoritær o.s.v. Og nu stiller lægen hende så et forslag: Hvad med at få cigaretrykningen under kontrol, eventuelt helt lægge den på hylden under svangerskabet? Så længe barnets liv udfolder sig i livmoderen, er der fra naturens side gjort alt for at sikre det perfekte milieu. Men naturen har ikke forudset, at mennesket kunne finde på at fylde sit blod med nikotin. Det er kemisk krigsførelse mod det ventede barn. Den vordende moder lytter fortvivlet. På det intellektuelle plan er alt ligetil. Hvilken mor vil forurene sit ufødte barns verden. Men i denne sag kan intellektet intet stille op. Det er op imod kræfter, der er blinde for ethvert

ræsonnement. Jo mere fortvivlet moderen er over sin ubetvingelige tobakshang, jo mere trænger hun til en cigaret. Det er virkelighedens ufattelige dæmoni, der her gør sig gældende. Derfor har hun heller ikke noget at sige til lægens forslag. Skamfuld forstummer hun. Ja, hun kunne måske som faderen til den månesyge dreng i evangeliet udbryde: »Jeg tror. Hjælp min vantro!« Alle de moderne idéer om menneskets frihed og ansvarlighed har intet at bidrage med til forståelsen af hendes situation.

Det samme gælder, når vi kommer op på det verdenshistoriske plan. De forklaringsmodeller, moderne historievidenskab arbejder med, lader mennesket selv være det eneste handlende subjekt i hændelsesforløbet. Vi har menneskets intellekt på den ene side, på den anden den blinde naturs kræfter, som mennesket søger at gennemskue og gøre sig til herrer over. De mange krige og konflikter skyldes modsatte interesser, og intet er mere forståeligt end en interessekonflikt. Der er ingen Gud, ingen dæmoner blandt historiens aktører. Men med en sådan forklaringsmodel kommer vi ingen vegne. Den meningsløse grusomhed, de destruktive handlinger, der fører til selvødelæggelse, skriger på en anden forklaring. Den moderne historie med dens ufattelig rædsler, lader sig ikke udlægge ud fra forrige århundredes historieopfattelse. Vi fatter simpelthen ikke, hvad der foregår. Vi gennemrystes, vi gruer, vi frygter, vi forbitres, vi protesterer; men vi forstår ingenting.

Afmytologiseringen har ødelagt forrige tiders verdensbillede, hvor de dæmoniske skikkelser trådte os synligt i møde. Den gang kunne man gennemleve historiens gru uden at miste sin livsforståelse. Der var taget højde for alt, hvad ondskaben ville kunne udrette. Så længe man vidste, at det var Satan selv, der drev sit spil, kunne man forsage djævelen og alle hans gerninger og al hans væsen. Det er besværligt at leve i en moderne verden, hvor Satan anses for et fantasiprodukt, mens en Hitler er en historisk kendsgerning. I moderne sprogbrug dukker ordet satanisk ustandselig op. Vi har ikke andre betegnelser til at karakterisere en ondskab, der sprænger rammerne for det, vi forstår ved menneskelig adfærd.

Men ordet er tomt og giver ikke mere nogen forklaring eller tydning. Selve den skikkelse, som ordet satanisk henviser til, er blevet borte for os.

På denne baggrund vil vi nu omsider vende os til evangeliernes skildring af Jesus. De få steder, Satan her nævnes, vil næppe kunne udlægges, før man har gjort op med vor egen tids valne opfattelse af det onde. Tør vi ikke stille os selv spørgsmålet, hvad der skal forstås ved det onde i tilværelsen, vil de nytestamentlige tekster om Satan forstumme. For det er ikke en svunden tids nu forladede mytologiske forestillinger, som de udtrykkes i Satanskikkelsen, der interesserer os. Det drejer sig om Jesu holdning til det onde, som den kommer til udtryk i hans forhold til Satan. Det er ikke blot et akademisk anliggende, men et spørgsmål af afgørende betydning for vor selvforståelse. Og dog vil de følgende betragtninger og spredte læsninger næppe bidrage meget til spørgsmålets besvarelse.

»Jeg så Satan falde ned fra himlen som et lyn« (Luk. 10,19), siger Jesus. Det er et andet udtryk for, at Gudsriget er kommet nært. Fjenden er uskadelliggjort. Derfor kan Jesus sende sine disciple af sted som lam midt iblandt ulve. De kan træde på slanger og skorpioner. Hvor disciplene bliver modtaget skal de helbrede de syge og sige til dem: »Guds rige er kommet nært til jer!« Satans herredømme viser sig således blandt andet gennem sygdommens betvingelse af mennesket.

»Medens han på en sabbat lærte i en af synagogerne, se, da var der en kvinde, som havde haft en sygdomsånd i atten år, så hun var krumbøjet og ude af stand til at rette sig helt op. Da nu Jesus så hende, kaldte han på hende og sagde til hende: »Kvinde! du er løst fra din sygdom.« Så lagde han hænderne på hende, og straks rettede hun sig op og priste Gud.« (Luk. 13,10–13). Sådan lyder i al sin simpelhed en af de mange helbredeshistorier. Som enhver jøde vil gøre det, priser kvinden Gud for sin helbredelse. Jesu rolle er i virkeligheden beskeden. Vi må formode, at kvinden i ham ikke ser andet end Guds redskab. Om en særlig tro på ham er der ikke tale. Synagogeforstanderen tillægger da heller ikke Jesus nogen særlig myndighed. Han tager køligt afstand

fra det skete: »Der er seks hverdage; på dem kan I jo komme og lade jer helbrede, men ikke på sabbatsdagen!« Jesu svar til ham er bevaret, formodentlig i hele sin oprindelige anskuelighed og kraft. »I hyklere! Løser ikke enhver af jer sin okse eller sit æsel fra krybben og trækker dem til vands, selv om det er sabbat? Og denne kvinde, en Abrahams datter, som Satan har holdt lænket, tænk i atten år, burde hun ikke løses fra denne lænke på sabbatsdagen?«

Heller ikke i sit svar til synagogeforstanderen fremhæver Jesus på nogen måde sig selv og sin indsats. Det er helbredelsen som sådan, det drejer sig om. Vi får bekræftet, at sygdom er et udslag af Satans magt. Ved sin misforståede lovoverholdelse søger synagogeforstanderen, uden at han gør sig det klart, i virkeligheden at forlænge Satans herredømme – og det på en sabbat. Man forstår at Jesu modstander bliver beskæmmet, mens de omkringstående glæder sig. Vi ved iøvrigt med sikkerhed, hvem Jesus her henvender sig til, da det fremgår af hans egne ord. Det er bønder, der ikke ejer mere, end at de selv fodrer og vander deres dyr.

En anden stridssamtale om helbredelse fører os yderligere ind i den særlige mytologi, hvor Satan hører hjemme. Modstanderne kommenterer Jesu uddrivelse af en stum ånd med ordene: »Det er ved hjælp af Beelzebul, de onde ånders fyrste, at han uddriver de onde ånder.« Jesu gensvar lyder: »Ethvert rige, som er kommet i splid med sig selv, lægges øde, og hus falder over hus. Men hvis også Satan er kommet i splid med sig selv, hvorledes kan hans rige da bestå?« (Luk. 11,18). Sygdom hører hjemme i Satans rige, ikke i Guds. »... hvis jeg uddriver onde ånder ved Guds finger, så er jo Guds rige kommet til jer.«

Det er karakteristisk for Jesu forkyndelse, at der ikke benyttes gådeord, som vi kender det fra oraklet i Delfi og fra menighedens senere forkyndelse. Der findes heller ingen sokratiske dialektik, hvor samtalen time efter time arbejder sig frem mod stadig dybere indsigt. Jesus henviser til, hvad der er indlysende for enhver. Når man som barn hører disse fortællinger, fryder man sig som de oprindelige tilhørere over klarheden i Jesu tilbagevisning af modstanderens krogede

tænkemåde. Alt i hans forkyndelse synes umiddelbart forståeligt. Ethvert barn fatter argumentationen.

Det er værre med os. Jesus og hans modstandere havde sygdomsopfattelse fælles. For begge parter var Satan og hans dæmoner en realitet. Sygdom var besættelse. Helbredelse uddrivelse af onde ånder. Det fremgår af modstandernes reaktion, at Jesu helbredelser ikke forekom slet så mirakuløse den gang, som de nu gør, når vi læser dem på vore egne betingelser. I diskussionens løb kommer Jesus med denne sigende udtalelse: »... hvis jeg uddriver onde ånder ved Beelzebul, ved hvis hjælp uddriver så jeres egne tilhængere dem?« Dæmonuddrivelse var nok en specialitet; men dog noget mange magtede. Helbredelsen stiller derfor ikke Jesus i et særligt lys. En senere bearbejdelse af traditionen søger ganske vist at bruge Jesu helbredelser til at kaste et overmenneskeligt skær over Jesuskikkelsen. Det er en ganske overflødig brug af disse simple velgerninger mod nødlidende.

Da Jesus har helbredt en dybt sindsygt og til det yderste voldelig person, som oven i købet var hedning, beder denne om at måtte blive hos Jesus. »Det gav han ham dog ikke lov til, men han siger til ham: »Gå hjem til dine egne og fortæl dem, hvor store ting Herren har gjort imod dig, og at han har forbarmet sig over dig.« (Mark. 5,19) Gud alene har æren for det, der her skete. Det er ved Guds finger, at Jesus har uddrevet den onde ånd, og helbredelsen vidner netop kun om Guds egen indgriben. Helbrederen er derimod underordnet.

Endnu en sidste brik må lægges på plads i denne sygdomsmytologi. Det drejer sig om en mere kompliceret historie. Fire mand kommer bærende med en lam. Adgangen til huset, hvor Jesus befinder sig, er hindret af folkemængden; men de fjernede taget over det sted, hvor Jesus stod, og firede sengen med den lamme ned foran ham. Da Jesus ser den lamme, siger han til ham: »Søn, dine synder forlades dig.« Modstandernes indvending lyder denne gang således: »Hvor kan denne mand sige sådan noget? Han taler gudsbespotteligt. Hvem kan forlade synder uden een, nemlig Gud.« De to sidste ord er en tilføjelse af hensyn til ikke-jødiske læsere. Enhver jøde

vidste naturligvis, hvem den ene var. Jesu gensvar lyder således: »Hvad er lettest at sige til den lamme: »Dine synder forlades dig«, eller at sige: »Stå op og tag din seng og gå?« (Mark. 2,9).

Nu begynder vanskelighederne for den moderne læser for slet ikke at tale om den, der skal prædike over en sådan tekst. Her har vi den sammenknytning af skyld og sygdom, som er al human tænkning inderlig imod. Vi ved ganske vist fra psykoanalysen, at mange hysteriske symptomer skyldes fortrængningen af noget, man ikke har haft mod til at tage ansvaret for. Vi kender sammenhængen mellem forkert levevis og ødelæggelsen af helbredet. Alligevel kan vi ikke stille noget op med denne sidestilling af sygdom og skyld, helbredelse og tilgivelse, der her finder sted. Jesus forkynder ikke, at det hænger sådan sammen. Det ville være ganske overflødigt. Alle de tilstedeværende har på forhånd denne opfattelse af sygdom. Striden drejer sig da også om noget helt andet, nemlig om retten til at tilgive.

Når Jesus og hans samtid kan betegne sygdom som Satans værk, skyldes det, at alt det onde i tilværelsen, al synd og urenhed, alt, hvad der truer livet og dets udfoldelse, er forstået som en samlet magt. Det er afgørende, at Satan ikke blot er en ond ånd, en sygdomsånd f.eks., men at han er de onde ånders fyrste. Alt onde kommer fra ham. Legemets forfærdelige forfald og opløsning og sindets forvirrelse er sataniske ødelæggelser af det skabte.

Sådan tænker vi ikke mere. Vi skelner mellem det onde, der rammer et menneske, og det onde, som det begår. Bakterier er ikke dæmoner. Svinger vi den filosofiske tradition, der har lært os at tænke sådan, går det først galt. Afmytologiseringen af sygdom har ganske vist sin pris. Vi må give afkald på at tillægge sygdom betydning. Der er ikke nogen dybere mening med sygdom. Den er en lille naturkatastrofe, et hændeligt uheld. Et afgørende spørgsmål må derfor forblive ubesvaret: Hvorfor skulle netop jeg rammes af denne frygtelige sygdom.

Andreas Simonsen har i år (1987) udgivet en bog om den endogene depression, der i perioder forvandlede hans liv til

et helvede. Det er sjældent, at det er patienten, der gør rede for sin sygdom over for offentligheden. Bogens titel »En depressionssygdom – belyst ud fra selvoplevelse« markerer faktisk en helt ny litterær genre. En depression af den skildrede art har ingen tilknytning til personlige oplevelser og erfaringer, men skyldes en rent kemisk forstyrrelse, der dræner den syge for selve livsmodet. Det er en djævelsk sygdom; men selvfølgelig hjælper det ikke det bitterste at nævne djævelen i denne forbindelse.

Andreas Simonsen kommer ind på, hvorledes det bliver muligt at føre en åndelig kamp mod dette skikkelsesløse onde. Han finder da lindring i oldtidens stoikeres lærer. De skelne de mellem de forhold, der er givet i vor magt, og dem, der ikke er det. Det farligste for patienten er at tillægge sig selv skylden for det, han ingen andel har i. Begynder man skrupuløst at ransage sin fortid og sin karakter for derudfra at forklare sygdommen som en straf, går det galt. Andreas Simonsen fandt derimod trøst i Jobs hævde af, at det ville være utilstedeligt, om vi ville tage imod det gode Fra Gud, men ikke det onde.

»Fra Gud: at den erkendelse og dermed følgende sjælefred, der bringes i Jobs bog, ikke er forbeholdt de troende, har jeg selv erfaret meget stærkt. Det er ikke en forudsætning, at man har en eller anden forestilling om en personlig Gud; det afgørende er alene, om man klart og indgribende indser, at livet er et under og en gave (selv om man afstår fra at danne sig nogen som helst mening om giveren.) I så fald vil en ydmyghed og taknemlighed forbyde spørgsmålet om lidelsens mening, og et håbløst, kraftfortærende oprør vil – momentvis – afløses af den fred, der er over al forstand.« (s. 108 f).

Andreas Simonsen fastholder den religiøse grundholdning til livet. Men i hans tænkning afmytologiseres der endnu stærkere end i nutidig teologi. Ikke alene Satan, men også Gud selv forsvinder. Tilbage bliver kun mennesket selv, dets liv og dets holdning til dette liv. Selv mener jeg ikke, at en sådan dybt religiøs livsholdning vil kunne fastholdes i flere generationer uden tilknytning til den jødiske eller kristne

gudstro. Den vil ikke i det lange løb kunne opretholdes uden det mytiske univers, hvorfra den er udgået. Men netop når det gælder sygdom, er det overordentlig vanskeligt at generobre en mytisk forståelse. At opfatte sygdom som Satans anstastelse af Guds skaberværk vil kun yderligere belaste den syge.

Vi vil nu gå over til et helt andet livsområde, hvor Jesus ligeledes taler om Satan, og hvor sagen for den moderne forståelse stiller sig betydelig lettere. Vi tager udgangspunktet i et Jesus-ord, der lyder således: »Vig bag mig, Satan! Thi du sanser ikke, hvad Guds er, men kun, hvad menneskers er.« (Mark. 8,33). Den Satan, der her er tale om, er ingen ringere end Simon Peter selv. Det er ikke alle stridssamtaler, der finder sted mellem Jesus og de udenforstående. Der kan også være tale om modsætningsforhold mellem mesteren og disciplene i selve inderkredsen. Konflikten tilspidises som bekendt i det sidste døgn inden korsfæstelsen og ender med Judas forræderi og Peters fornægtelse.

Diskussionen mellem Peter og Jesus finder sted i Kæsarea Filippi. Hvad ville Jesus her helt oppe ved Galilæas nordgrænse? Er man taget hertil af sikkerhedsgrunde? I så fald vil Jesu spørgsmål til disciplene: »Hvem siger folk, at jeg er?« få sin begrundelse. Lukas har bevaret en overlevering, der kunne passe ind her: »... nogle farisæere (kom) og sagde til ham: »Gå bort og drag herfra; thi Herodes har i sinde at slå dig ihjel.« (Luk. 13,31). Rygtet om Jesus har nået landsfyrstens øre. Han har allerede skaffet Johannes Døberen af vejen. Jesus vil derfor have at vide, hvad det er, folk siger om ham. Det viser sig så, at folk netop udspreder det rygte, at han er Johannes Døberen, d.v.s. den genopstandne Johannes Døber. Man betegner ham også som Elias. Johannes Døberen havde netop en fremtoning som den genkomne Elias. Endnu den dag i dag forventer rettroende jøder, at de sidste tider vil indledes med Elias genkomst, og ved hvert jødisk påskebord dækkes der med en ekstra kuvert, hvis Elias skulle vælge at gæste netop dette hjem. Han er den sidste store advarer inden dommen, der indvarsles med messias komme. Øksen ligger da allerede ved træets fod. Den store ilddåb vil

inden længe tage sin begyndelse. Jesus var blevet døbt af Johannes. Rygtet om ham som den genopstandne Johannes Døber var ikke grebet ud af luften. Som Johannes forkynder Jesus den nært forestående dom og Gudsrigets frembryden. Vi hører ikke hvilken stilling Jesus tager til denne folkelige opfattelse af ham. Det næste spørgsmål til disciplene lyder: »Men I, hvem siger I, at jeg er?«

Spørgsmålet om, hvem Jesus er, forekommer ikke mine elever at være på nogen måde vanskeligt. Jesus var Guds søn. Det kan man tro på eller lade være. For den nytestamentlige forskning er spørgsmålet om Jesu selvforståelse imidlertid noget, der fører ud i uoverstigelige vanskeligheder. I princippet kunne enhver jøde på Jesus tid komme i en situation, hvor han måtte spørge sig selv, om Gud skulle have tiltænkt netop ham rollen som den, der skulle komme. Selv den, der var overbevist om sin kaldelse, måtte spørge videre. For hvilken rolle havde han hermed fået tildelt? De messianske forventninger havde skabt mange modstridende forestillinger om, hvordan Israels forløser skulle optræde. Jesus handler på ingen måde med en urokkelig forudviden om, hvad der forventes af ham. Også han kan gribes af tvivl. Mærkeligt nok er overleveringerne om Jesus så righoldige, at vi endog kan fornemme det psykiske pres, kaldet udsatte ham for. »Ild er jeg kommen at kaste ud over jorden, og hvor ville jeg ønske, den allerede havde fænget! Men en dåb skal jeg døbes med, og hvor knuger det mig, indtil den er fuldbragt!« (Luk. 12,49–50).

Vi må derfor gå ud fra, at Jesu spørgsmål til disciplene ikke er en slags overhøring for at få fastslået, om de har den rette forståelse, men et ægte åbent spørgsmål, som han samtidig stiller sig selv. Peters svar er kort: »Du er Kristus«. Christos er den græske oversættelse af messias og betyder den salvede. Romerne gengav det i indskriften på korset med »Jødernes konge«. Enhver, der fik hæftet denne titel på sig, var i overhængende livsfare. Romerne anså med rette en jødisk messias for at være blandt rigets farligste fjender. De jødiske messianske bevægelser resulterede til sidst i det værste af alle de oprør, romerne havde måttet nedkæmpe, næst

efter den store slaveopstand. Det tog fire år og umådelige ressourcer at besejre jøderne.

Det blev, vil vi sige, en Vietnamkrig, der dog endte med modstandernes totale nederlag. Den blev gennemført til sidste blodsdråbe og lagde landet øde. Her blev der virkelig kastet ild ud over jorden, og de ledere, der i sin tid traf beslutningen om at begynde en væbnet opstand mod romerne, må have været ude for et umådeligt psykisk pres. Her var alt at tabe, hvis sejren ikke blev vundet. Og sejren, det erkendte enhver, var uden for menneskelig rækkevidde. Kun Gud kunne skænke den. Det krævede en ubetinget tro på Guds indgriben at kaste sig ud i en sådan kamp. Lederen måtte anse sig selv for messias, den af Gud udvalgte befrier. Romerne må hurtigt have fundet ud af, at kunne man blot i tide pågribe ham, der udgav sig for at være messias, ville slaget være vundet. I samme nu man fik likvideret en sådan messias, ville hans tilhængere spredes for alle vinde. En messias, der led nederlag, var ingen messias. Med lederens henrettelse ville alle hans tilhængeres illusioner briste.

Det er baggrunden for den voldsomme meningsudveksling mellem Peter og Jesus, som Markusevangeliet lader os blive vidne til. Det er derfor teksten umiddelbart efter, at Simon Peter har udpeget Jesus som messias, fortsætter med disse ord: »Og (Jesus) forbød dem strengt at sige dette om ham til nogen.« Det følgende vers kan næppe i sin foreliggende form være, hvad Jesus ved den lejlighed sagde. »Så begyndte han at lære dem, at menneskesønnen skulle lide meget og vrages af de ældste og ypperstepræsterne og de skriftkloge og dræbes, men opstå tre dage efter.« En sådan formulering hører den ældste kirke til. Det er begyndelsen til den anden trosartikel. Men Jesus må i hvert fald have talt om kommende lidelser og trængsler og peget på den fare, der var forbundet med messias titlen, og de prøvelser, der forestod. Vi ved fra Getsemane, at Jesus kunne gribes af modløshed og fortvivle over den prøvelse, kaldet var blevet for ham. »Tag denne kalk fra mig«. (Mark. 14,36). Det kan forklare Peters reaktion. »Da tog Peter ham til side og begyndte at irettesætte ham.« Men Jesus fejer ham til side med de allerede citerede ord:

»Vig bag mig, Satan! Thi du sanser ikke, hvad Guds er, men kun, hvad menneskers er.« Og han tilkaldte folkeskaren tillige med sine disciple og sagde til dem: »Hvis nogen vil gå i mit spor, skal han fornægte sig selv og tage sit kors op og følge mig.«

Den gamle jødiske henrettelsesmetode var stening. Korsfæstelse var en persisk skik, som romerne modstræbende havde overtaget. Mange ledende romere fandt, at denne henrettelsesmetode var et modbydeligt udslag af orientalsk grusomhed, som man kun kunne tage afstand fra. Men i det lange løb kunne man ikke give afkald på den enestående afskrækkende virkning, korsfæstelsen havde på oprørske elementer. Første gang man tog korsfæstelse i brug var efter slaveopstanden. Da man omsider havde fået nedkæmpet dette farlige oprør, blev tusinder af fanger korsfæstet langs Appia-vejen.

Den korsfæstede går langsomt til grunde under uhyre lidelser, uden at en bøddel behøver at være til stede, og der er frit udsyn for enhver, der vil iagttage, hvorledes torturen virker. Romerne forbedrede metoden ved at anbringe et lille sæde på pælen, som den korsfæstede kunne støtte sig til og derved forlænge sit liv og sine lidelser. Henrettelsen kunne således komme til at strække sig over flere døgn og udgøre et sindsoprivende skuespil for de omkringstående.

Når Jesus taler om at tage sit kors op, vil alle derfor straks forstå, hvad det er, han sigter til. Korset er endnu ikke blevet et symbol, men er et højst håndgribeligt torturinstrument. Korset havde den rolle som koncentrationslejren fik for modstandsbevægelserne under Den anden Verdenskrig. Men når Jesus advarer folk om, at konsekvensen af at tilslutte sig ham kan blive korsfæstelse, understreger han samtidigt, at en sådan tilslutning af romerne ville blive opfattet som oprør. Almindelige kriminelle blev ikke korsfæstet. Denne særlige henrettelsesmetode var forbeholdt Romerrigets fjender, der pønsede på oprør rundt om i de besatte lande.

Markus siger ikke direkte, hvad det var, Peter bebrejdede Jesus. Men det er næppe vanskeligt at slutte sig til hans irettesættelse. Han må have protesteret imod Jesu tale om forestående lidelse og død.

Der findes i profetens Esajas bog en skikkelse, der kaldes Herrens tjener. Men det er en lidende Herrens tjener.

»Vi for alle vild som får,
vi vendte os hver sin vej,
men Herren lod falde på ham
den skyld, der lå på os alle.
Han blev knust og bar det stille,
han oplod ikke sin mund
som et lam, der føres hen at slagtes,
som et får, der er stumt, når det klippes –
han oplod ikke sin mund. (Es. 53,6–7).

Kirken så i sådanne ord en profeti om Jesu skæbne. Men i jødedommen er Herrens lidende tjener på ingen måde sat i forbindelse med messias. Ordene taler snarere om det jødiske folk. Og efter Auschwitz forstår vi, hvad der ligger i en sådan tolkning. Det jødiske folk formåede at møde sin hårde skæbne med tavshed og sagtomdighed og bære lidelsen som soring for skyld. Men når messias kommer, er det sejrens time. Derfor giver al tale om en lidende messias ingen mening.

Så snart Peter er kommet til den overbevisning, at Jesus er messias, vil han ikke mere høre tale om korset. Inden for nytestamentlig forskning er det stadig en udbredt opfattelse, at Jesus ikke anså sig selv for at være messias. Dette synspunkt kan jeg ikke dele. Men jeg indrømmer, at det slet ikke er nogen let opgave at forbinde Jesuskikkelsen med en jødisk messiasforventning. Der har åbenbart været en messiasopfattelse, som Jesus afviste i vrede og forbitrelse som en djævelens fristelse.

Hvis vi skal nå frem til en forståelse af Jesu forhold til Satan, må vi have fat på det konfliktstof, der udløser ordet: »Vig bag mig, Satan!« Vi er så heldige at besidde en redegørelse for, hvad det var for en ideologi, der lå bag det store jødiske oprør, der endte med Jerusalems ødelæggelse år 70 e. Kr. Josefus, den jødiske historiker, der af romerne fik til opgave at gøre rede for den jødiske krig, havde selv nødtvunget deltaget på oprørernes side. Han vidste derfor, hvad han talte om.

Oprøret tog sin begyndelse omkring Jesu fødsel. Aktion følger efter aktion, til det kommer til åben krig år 66. Det er den altdominerende af tidens mange messianske bevægelser. Dens første leder var en mand med navnet Judas Galilæeren. Da Quirinius var landshøvding i Syrien og skulle lægge Judæa og Samaria direkte under romersk styre og lade alle indskrive på skattelisten, den berømte census, som vi kender fra juleevangeliet, opfordrede Judas til boykot af indskrivningen. I modsat fald ville jøderne blive romernes slaver, hævdede han. I tillid til Gud skulle man rejse sig mod de hedenske undertrykkere, for det kunne umuligt være Guds vilje, at hans udvalgte folk skulle trække under romerne. Efter al menneskelig beregning var forehavendet ganske vist håbløst. Men »Gud ville ikke undlade at medvirke til den heldige gennemførelse af deres planer og ville i sin nidkærhed i endnu højere grad yde dem støtte, hvis de urokkeligt fastholdt de ophøjede mål, de havde sat sig, og ikke veg tilbage for blodsudgydelse, når det var det, der fordredes af dem. Da det var med begejstring, at folk modtog det budskab, de her bragte, fik den dristige plan stor tilslutning.«

Lad os se lidt nærmere på Judas Galilæerens ræsonnement. Kun hvis Gud griber ind til fordel for de jødiske oprørere, kan de sejre. I modsat fald går de deres undergang i møde. Det sidste blev resultatet. Det jødiske folks skæbne blev afgjort, da krigen endte i det totale nederlag. Men netop fordi risikoen er så umådelig, kræves der blind tro og underkastelse under det, der for Judas var Guds vilje. Hvorledes skulle Gud kunne gøre en sådan tro til skamme? Judas modstandere har sikkert fundet, at han hermed fristede Gud. Fanatismen har sin egen psykologiske grundlov. Jo mere håbløst alt bliver, des stærkere bliver troen på, at miraklet vil indtræffe.

Der er et andet karakteristisk træk, vi genfinder i alle hellige krige. Det er dæmoniseringen af modparten. Hvis det er Guds krig, man fører, får også modstanderen overjordiske dimensioner. Han bliver den onde selv og kan derfor bekæmpes med alle midler. Han skal ikke alene besejres. Han skal udryddes. De hensyn, man normalt skylder sine fjender, fordi også de er mennesker, sættes ud af kraft. Fjenden bliver endvidere et vidt

begreb. Den, der ikke er med mig, er mod mig. Selv nære slægtninge kan få fjendenavn i dette skånselsløse opgør.

Josefus skildrer indgående de metoder, der efterhånden udvikledes. »Det var især ved festerne, de slog til; de blandede sig med mængden og havde en lille dolk skjult i dragten til at stikke deres modstandere ned med. Når disse faldt om, stod morderne midt i mængden og var lige så ophidsede og forbitrede som de andre.« Ligheden med vor tids terrorisme er der. Det lykkedes disse terrorister at hensætte Jerusalems befolkning i en tilstand af lammende angst. »Alle måtte gå i en stadig frygt for at blive dræbt. Man så fjender overalt, og ikke engang når det var en ven, der kom hen imod en, turde man stole på ham. Folk gik rundt i en stadig mistænksomhed og traf alle mulige forholdsregler, men alligevel fortsatte myrderierne, så uventet slog de sammensvorne til, og så behændigt undgik de opdagelse.«

Sådan var situationen blevet i halvtredserne. Det var oprørernes hensigt at skabe en tilstand af evig uro i landet og derved umuliggøre en fredelig sameksistens med romerne. Judas Galilæerens program leder tanken hen på et ord af Jesus: »Mener I, at jeg er kommen for at bringe fred på jorden? Nej, siger jeg jer, tværtimod splid. Thi fra nu af skal fem i et hus være i splid indbyrdes, tre mod to, og to mod tre. De skal være i splid, fader med søn og søn med datter, moder med datter og datter med moder, svigermoder med svigerdatter og svigerdatter med sin svigermoder.« (Luk. 12,51–53). Ordet spiller på et sted hos profeten Mika, der lyder: »Tro ikke eders næste, stol ikke på en ven, vogt mundens døre for hende du favner! Thi søn agter fader ringe, datter står moder imod, svigerdatter svigermoder.« (Mika 7,5–6). Det er et sådant profetord, oprørsbevægelsen sætter sig for at virkeliggøre ved deres aktioner. Det er unægtelig ejendommeligt, at ordet om ikke at bringe fred, men splid er udtalt af Jesus og ikke af Judas Galilæeren. Det kan næppe betyde, at Jesus havde en lignende aktion i tankerne som den, terroristerne senere skulle anvende. Men han har erkendt, at forkyndelsen af Gudsriget ville være som at kaste en ild ud over landet. Den ville skabe splittelse.

Lad os læse lidt videre i Mikabogen.

»Glæd dig ej over mig, min fjende!
 Thi jeg faldt, men står op;
 om jeg end sidder i mørke, er Herren mit lys.
 Jeg vil bære Herrens vrede – jeg synded jo mod ham –
 indtil han strider for mig og skaffer mig ret;
 han fører mig ud i lys, jeg skal skue hans retfærd.
 Min fjende skal se derpå og fyldes med skam,
 han som spørger mig: »Hvor er Herren din Gud?«
 Mine øjne skal med skadefryd se ham,
 når han trampes ned som skarn på gaden« (Mika 7,8–10)

Den ild, som Jesus vil kaste ud over jorden, har Peter villet være med til at antænde. Men nu mærker han en tøven hos sin mester. Hvis Peter havde forventet, at Jesus skulle optræde som den messias, Judas Galilæerens tilhængere forestillede sig, forstår vi hans opgør med Jesus og hans senere fornægtelse af ham, da han er blevet romernes værgeløse offer. Men så er det også klart, at Jesus må afvise Peters messiasopfattelse som et udslag af Satans vilje til at forføre og vildlede det udvalgte folk og forpurre dets frelse. Vi hører meget lidt om Jesu modsætningsforhold til de andre messianske bevægelser i hans samtid. Men der er dog et sted, vi kan fremføre i denne forbindelse: »I har hørt, at der er sagt: »Du skal elske din næste og hade din fjende.« Men jeg siger eder: Elsk jeres fjender.«

Judas Galilæeren viderefører den gammeltestamentlige forståelse, at når Gud griber ind, vil folkets fjender blive beskæmmet. Hadet til fjenden får frit løb. Fjenden skal trampes ned som skarn på gaden, når Gudsriget bryder igennem. Jesus vender som så ofte tingene på hovedet. Med Gudsriget ophører alle modsætninger. Alt had forsvinder. Kærligheden bliver altomfattende som Guds egen kærlighed til hans skabninger. Derfor kræver Jesus af sine tilhængere, at de midt i samtidens konfliktfyldte verden handler, som om Gudsriget allerede er brudt igennem. De skal ophæve skellet

mellem ens næste og ens fjende, så næstekærligheden også kommer til at omfatte dem, man ellers ville hade.

Der er dem, der mener, at Judas Iskariots besynderlige tilnavn er en fordrejning af det latinske ord sicarius, der betyder knivstikker. Sicarierne var betegnelsen på snigmorderne, der videreførte Judas Galilæerens oprørsbevægelse, og som havde måttet lære at betragte om fornødent selv deres nærmeste som deres fjender. Havde Judas været en sådan sicarius, forstår vi den dybere årsag til hans forræderi. Hans overrumpling af Jesus er i bedste sicarierstil. Han kunne ikke dele Jesu syn på fjenden som ens næste. Kærlighed til romerne var for ham en vederstyggelighed. I hans øjne må det have været Jesus, der var forræderen. Konsekvent udleverer han ham til de forhadte romere, så han kunne få deres kærlighed at føle. Det er fri fantasi, vil man indvende. Det er for så vidt rigtigt. Det er et forsøg på at udfylde det tomrum, evangeliernes beretning har efterladt. Det forbliver nemlig mærkelig ubegrundet, at to, der tilhørte de tolv, skulle henholdsvis forråde og fornægte ham. »Simon, Simon,« siger Jesus, »se, Satan begærede jer for at sigte jer som hvede.« (Luk. 22,31). Judas forræderi skildrer Lukas i samme kapitel således: »Satan for da i Judas med tilnavnet Iskariot, som var en af de tolv.« (Luk. 22,3). Det kan næppe være noget tilfælde, at Satan-navnet således dukker op netop i forbindelse med Simon og Judas.

Satans fald og Gudsrigets komme hører uløseligt sammen. Men Gudsrigets frembryden vil afstedkomme en forfærdelig trængselstid. Satan vil ved en sidste yderste indsats søge at forpurre Guds plan. Når Jesus tænker på den forestående trængsel, er der øjeblikke, hvor han forfærdes. Bønnen i Fadervor: Led os ikke i fristelse, sigter til denne prøvelse. Fri os fra det onde er bønnen om Satans fald.

Vi er, når det gælder de politiske motiver, i langt højere grad, end det var tilfældet med sygdommene, i stand til at forstå de mytiske udsagn ud fra vores nutidige erfaringer. Det er også de moderne revolutionære bevægelers problem, at visheden om at være i besiddelse af den endegyldige sandhed, udelukker den tvivl og skepsis, der kunne have reddet

fanatikerens fra forblindelsen. Kulminationen af menneskelig ondskab finder vi netop i forbindelse med de ideologier, der vil gå i krig med det onde. Den, der vil gøre jorden til et paradys, gør den til et helvede. Uden tøven behandler man i kampen for at befri sig fra det onde sine modstandere som var det den onde selv.

Det ejendommelige ved Satan er, at han modsat så mange andre onde ånder fremtræder, som var han Gud selv. Auschwitz lader sig ikke forklare alene som et udslag af menneskelig ondskab. Uden blind tro og hengivelse til en sag ville dette ikke være sket. Enhver videnskabelig, sociologisk, psykologisk forklaring er her blot bortforklaringer. Kun mytiske udsagn viser sig at kunne gengive virkeligheden uden at forråde den. Satanisk ondskab, denne historiske realitet, er Satans eget værk.

1917-revolutionen: rødder og resultater

Da krydseren Aurora et kvarter i ti om aftenen den 25. oktober (7. november efter ny stil) affyrede sit berømte skud mod Vinterpaladset i Petrograd, markerede det et brud ikke blot i Ruslands, men i hele verdens udvikling. Det var svært at konstatere dengang, men med historikerens bagklogskab kan det fastslås, at intet andet skud har haft samme genklang.

Men revolutionen var ikke det, der skete i hine oktoberdage; der skete ikke nogen omkalfatring af samfundet ved den lejlighed. Det var op til fremtiden at foretage en sådan med basis i den politiske magt. Ret beset var der tale om et kup, eller måske samlede Lenin og hans bolsjevikker blot den politiske magt op, som der i realiteten ikke fandtes nogen rivaler til. Så udlevet var det gamle samfunds politiske ledelse.

Det er med revolutioner som med skolereformer: iværksætter man dem, burde man kunne starte med at udskifte henholdsvis hele befolkningen og samtlige lærere. Tanken er naturligvis absurd, men siger alligevel noget om revolutioners væsen: de tager tid. Rusland var i 1917 måske nok modent til et politisk magtskifte, men ikke til en socialistisk revolution. Ifølge Marx kunne en sådan kun finde sted i et højt industrialiseret samfund med et talrigt, erfarent og bevidst proletariat. Rusland var alt andet end dette, domineret som det var af agrarøkonomi, analfabetisme og politisk bevidstløshed. Ganske vist havde Lenin sat Marx' teorier ind i en global sammenhæng ved at pege på Rusland som kapitalismens svageste led. Men set i et videre perspektiv slog heller ikke denne revision af læremesteren til; verdensrevolutionen udløstes ikke ved skuddet fra Aurora.

Hvorfor skete der noget netop i Rusland, og hvorfor skete det netop i 1917? Som svar på det første spørgsmål kan peges på en række grundlæggende samfundsproblemer, som 19.

århundrede havde givet uløste videre til det nye århundrede. Og det andet spørgsmål kan finde et svar i det sammenfald af omstændigheder, som man alt efter politisk temperament kan kalde heldigt eller uheldigt.

Statsomvæltninger finder sted, når styreformer ikke længere slår til over for det samfundsindhold, som skal styres. I Rusland var tsaren stadig lige så enevældig, som han havde været gennem århundreder. Tsarmagten satte oven i købet en ære i at bevare denne enevælde uantastet. Den baserede sig på og udøvedes af et omfattende bureaukrati, der på grund af sådanne væseners indre logik ikke ønskede forandringer. Samfundets stænder var organiseret i et snævert tjenesteforhold til staten. Tsarmagten havde aldrig, som f.eks. kongemagten i Vesteuropa, i tidens løb givet privilegier til håndværk og handel eller afgivet politisk magt til enkelte samfundsgrupper. Enhver form for politisk og faglig aktivitet var forbudt.

Men det russiske samfund havde alligevel været i skred i 19. århundrede. Bønderne, der udgjorde 80% af befolkningen, var i 1860-erne blevet juridisk frie, men deres økonomiske forhold var blevet præget af, at bondefrigørelsens primære motiv var, at den skulle tjene statens og godsejerens interesser. Resultatet var, at bønderne blev efterladt med en kontant jordhunger, en tung gældsbyrde og følgelig med en konstant ulmende utilfredshed.

Det lykkedes ikke i løbet af 19. århundrede at gennemføre blot en beskedent skolepligt i det russiske imperium. Der opstod derfor en dyb kløft mellem på den ene side et stort analfabetisk befolkningsflertal og på den anden side en fåtallig uddannet elite, hvoraf de, der kunne tilpasse sig, fandt en plads i bureaukratiet, medens de øvrige følte sig som overflødige mennesker i samfundet.

I imperiets yderområder, d.v.s. i Baltikum, de russiske dele af Polen, i Hviderusland, i Ukraine og i Transkaukasien gærede nationale bevægelser som reaktion mod tsarregeringens sprog- og religionspolitik. Én tsar, ét sprog, én religion var nationalitetspolitikens hovedindhold.

I byerne begyndte, ikke mindst i forbindelse med det indu-

strielle opsving i 1890-erne, et, ganske vist fåtalligt, proletariat at vokse frem. Det levede under kummerlige arbejds- og boligforhold. Arbejdstiden var lang, lønnen var lille, boligen var som oftest en seng på en sovesal i en lejekaserne.

Der eksisterede i Rusland en revolutionær tradition. Bondeoprør, som oftest spontane og uorganiserede, havde gentagne gange rystet tsarregeringen. Lokale oprør blev i 19. århundrede hyppige. Samtidig opstod i byerne en revolutionær bevægelse, ofte bemandet med dem, der ikke havde fundet sig en plads i samfundet.

Dekabrister (1825), narodniker (1870-erne) og marxister (fra 1880-erne) er milepæle i bevægelsens udvikling. Hvor forskellige de end var, er der én tanke, der binder dem sammen: at den intellektuelle i kraft af den uddannelse, han har fået, har pådraget sig en gæld over for folket, og at denne gæld skal betales tilbage, f.eks. som hjælp i folkets kamp mod selvherskerdømmet. Der udmønter sig i de revolutionære bevægelser en tankegang, der kan kaldes »de få, der taler på de manges vegne«, med andre ord, at den intellektuelle både har ret og pligt til at fortolke folkets ønsker og udforme dem i politiske krav.

Bonden ønskede altså mere jord, arbejderen ønskede brød, de nationale områder ønskede frihed, den intellektuelle ønskede en meningsfyldt plads i samfundet. Hertil kom, efter at den første krigsbegejstring havde lagt sig, fra 1914 ønsket om fred. Ruslands stormagtsposition var krakeleret siden midten af 19. århundrede. Tre krige var blevet tabt, enten militært eller diplomatisk. Deltagelsen i 1. verdenskrig afslørede alle svaghederne i det russiske samfund. Oppositionsbevægelserne fik vind i sejlet. Tsarregeringens uduelighed blev mere og mere åbenbar. Billedet af den gode tsar, der altid ville folket det bedste, men som forhindredes heri af sine rådgivere, havde fået et knæk i januar 1905, da der på Slotspladsen i Petersborg blev åbnet ild mod en fredelig demonstration.

Denne blodige søndag gav genlyd langt ind i ellers tsartro liberale kredse. Brikkerne var lagt for 1917-revolutionen, først den i februar, der indførte en borgerlig republik, og

dernæst oktoberrevolutionen. I kulissen havde Lenin og hans fåtallige bolsjevikparti afventet, at alle de andre politiske partier havde vist, at de ikke kunne løse samfundets fundamentale problemer, først og fremmest fordi de ikke kunne skaffe fred. No fight, no loans var de allieredes lakoniske betingelser.

Lenin, denne borgersøn fra Volga, havde i sin karriere gjort det, som alle andre politiske grupperinger havde forsømt: at konstatere, hvor samfundets problemer var størst. Han havde under konspirationens vilkår udformet en partiteori og skabt et parti af heltidsrevolutionære. Han havde kombineret sin marxistiske samfundsteori men en strategi og taktik, der imødekom alle utilfredse kredse i Rusland. I sine aprilteser lovede han dem jord, brød, politisk frihed og ikke mindst fred. Overbudspolitik, javel, men den var virkningsfuld i den givne situation. Godsejerjorden blev fordelt i løbet af sommeren 1917 ved selvtægt, men Lenin accepterede denne situation efter magtovertagelsen. Freden kom i marts 1918, dyrekøbt, men nødvendig. Brødet blev et tilbagevendende problem og skulle gang på gang komme til at true revolutionen. Den politiske frihed eller al magt til sovjetterne, som Lenin valgte at kalde den, blev en administreret frihed. Den udøvedes under vejledning af partiet. Lenin kendte Ruslands mangel på politisk kultur og demokratiske traditioner og frygtede mest af alt politisk anarki.

Det er vigtigt at fastholde, at oktoberrevolutionen ikke var resultat af nogen flertalsbeslutning i den russiske befolkning. Der var ikke noget flertal, der aktivt sluttede op om bolsjevikernes magtovertagelse. Der var på den anden side heller ikke noget flertal, der aktivt var i stand til at markere sin modstand mod den eller opstille et alternativ til den. Derimod var der et parti, der på den ene side var overbevist om, at det, de var i færd med, var i overensstemmelse med den historiske udvikling, og som på den anden side ved hjælp af politisk tæft, en god del kynisme, og meget held kunne overtage den politiske magt, da den blev ledig. Opgaven siden har været at overbevise større og større befolkningsgrupper om, at det, der skete i 1917, også var det rigtige. Der lå i den

revolutionære samfundsfilosofi en forpligtelse til at skabe det gode samfund.

På mange måder kan man betragte de forløbne 70 år som en lang moderniserings- og opdragelsesproces; en proces, der i dag er resulteret i det materielle overskud og den politiske modenhed, der er baggrunden for, at Gorbatsjov i en ny generations navn kan proklamere fremtiden som et kvalitativt spring i Sovjetunionens udvikling.

De forløbne 70 år kan nemlig primært karakteriseres ved en række kvantitative størrelser, der kan opregnes i stikord: industrialisering, kollektivisering, kulturrevolution, sejr over fascismen, landets genopbygning, opstigen til rummagt og militær supermagt. Hvor sovjetmagten i de første 10–15 år af sin eksistens havde nok at gøre med dels at overleve og dels at diskutere, hvordan man skulle komme videre, så har 50-året siden begyndelsen af 1930-erne været præget af en imponerende kvantitativ vækst, der skulle danne basis for skabelsen af et socialt trygt samfund. Der skulle investeres så meget som muligt. Alligevel var der ikke nok, og det, der var, var ikke godt nok.

Når perioden kom til at vare så længe, skyldes det naturligvis en række tragiske tilbageslag, dels selvskabte som udrensningerne i begyndelsen af 1930-erne, og dels udefra påtvungne som verdenskrigen. Og i denne forbindelse må Stalin nævnes. Dette mærkelige konglomerat af en selvskabt paranoid distance og et samfundsskabt symbol, der blev synonymt med ufatteligt menneskelige afsavn, ofre og lidelser, men også med umådelige menneskelige triumfer. Det er ikke svært at forstå de sovjetiske historikere, der i dag har vanskeligt ved at finde en éntydig forklaring på dette sammensatte fænomen.

Genopbygningen efter krigen var tilendebragt omkring 1960 og de sidste 20–25 år har været præget af en fortsat kvantitativ vækst, men først og fremmest ved, at den generation, der havde bygget Sovjetunionen op, og som i høj grad personligt havde profiteret af udrensningerne, og som havde reddet landet gennem krigen, nu endelig mente at kunne slippe af. Bresnev-generationen hvilede på laurbærene. På

mange måder var det sovjetiske samfund modent til forandringer i midten af 1960-erne, men denne subjektive faktor forhindrede dem.

Sovjetunionen har i de forløbne år været et administreret samfund. Det politiske liv, økonomien og kulturen har været under partiets overordnede og bureaukratiets nære administration. Det har også været et samfund, hvor eksperterne, teknokraterne, ofte udstyret med skyklapper, blev vant til at få gennemført deres projekter uden hensyntagen til en overordnet samfundsbetragtning. Samfundets modernisering er i dag gennemført, den sociale tryghed er sikret, den storpolitiske situation som ligeværdig partner er en realitet. Og i øjeblikket er den administrative kontrol af kulturen under afvikling, de administrative metoder i det økonomiske liv er ved at blive erstattet af økonomiens egne love, og en demokratiseringsproces af det politiske liv skal sætte den menneskelige faktor i fokus. I sandhed store ord og en kvalitativ revolution, hvis ordene bliver til virkelighed. Måske behøver vi ikke vente i 70 år på den.

Grundtvig og Lincoln

»Vi regner disse sandheder for selvindlysende: at alle mennesker er skabt lige; at deres skaber har givet dem visse umistelige rettigheder; at blandt disse er liv, frihed og stræben efter lykke*); at regeringsstyre er indrettet blandt menneskene for at sikre disse rettigheder og hidleder sin sande myndighed fra de styredes samtykke...«. Disse linier fra De forenede Staters uafhængighedserklæring, som i 1776 blev skrevet af Thomas Jefferson, giver udtryk for oplysningstidens forståelse af mennesket. Disse selvindlysende sandheder beskriver de egenskaber, som af naturen hører til mennesket. Det er et styres forpligtelse at sikre naturens formål med mennesket. Derfor er det også selvindlysende, at »- nårsmøhelst nogen styreform virker ødelæggende for disse formål, har folket ret til at ændre eller afskaffe den og indrette et nyt styre efter naturens principper og ordne dets myndighed i en sådan form, som rimeligst vil kunne bringe folket sikkerhed og lykke.« Det var sådanne principper, der retfærdiggjorde den amerikanske revolution.

Men hvordan kunne man vide, at disse rettigheder faktisk er selvindlysende og hører til menneskenaturen? Det 18. århundrede svarede ved at henvise til fornuften. På grund af fornuften kan mennesket forstå naturen, som er blevet skabt efter guddommelig lov. Fornuften beviser disse evige sandheder om menneskenaturen, og de mennesker, som tænker i overensstemmelse med fornuftens principper, ledes uundgåeligt til at forstå og acceptere dem. Amerika kunne retfærdiggøre sin revolution ved at føre bevis for, at England tilsidesatte de naturgivne rettigheder. En sådan retfærdiggørelse kunne høres og forstås også i Europa, fordi den udtrykte tidens syn på mennesket. Det var jo for-

* Et tidligere udkast havde »ejendomsret« i stedet for »stræben efter lykke«.

nuftsalderen. På den tid kunne man ikke blot finde ud af fysiske love, men også af samfundslove og af menneskenaturen. Man var overbevist om, at så snart man opgav middelalderens gølge læresætninger og levede efter fornuften og naturen, ville det sande menneskeliv opstå. I princippet hører alle mennesker til i enkeltsamfund, hvori de på grund af fornuften forstår hinanden og agter hinandens rettigheder. At mennesker befinder sig i forskellige nationale samfund, er imidlertid ganske tilfældigt, og med tiden bliver alle forenet i et rent menneskeligt og universelt samfund, der bygges på menneskelig agtelse for en fornuftmæssig og videnskabelig livsforståelse.

Fra et sådant synspunkt betyder det ikke ret meget, om man er tysk eller amerikansk eller dansk. En sådan kulturforskelse anses for ganske uvigtig, og som fremskridtet vinder frem, forsvinder den fuldstændig. Det rent menneskelige kommer hverken an på landet eller sproget, men alene fornuften, som med tiden vil fortrænge disse uvæsentlige forskelle. Man skal bare leve i overensstemmelse med fornuften og naturen, så bliver man et egentligt menneske.

I overensstemmelse hermed hævder De Forenede Staters uafhængighedserklæring, at en styreform får sin myndighed af de styredes samtykke; et styre får myndighed, når det oprettes af dem, som skal styres, for at beskytte deres menneskelige rettigheder. Da de tretten kolonier erklærede deres uafhængighed af England, oprettede de en styreform, som de mente ville sikre et forbund af frie stater. Det var kolonisternes hensigt at holde dette forbund sammen ved en kontrakt, som kun skulle opretholdes så længe staternes og statsborgernes rettigheder ikke krænkedes.

Midt i det 19. århundrede blev denne styreforms holdbarhed stillet på prøve. Sydstaternes ret til ejendom, som også ansås for en naturret, blev udfordret ved nordstaternes modstand mod slaveriet, og De Forenede Staters indre sammenhæng blev alvorligt truet. På dette tidspunkt udformede præsident Abraham Lincoln et nyt syn på nationens grundvold, som også indebar et andet syn på menneskelivet. I Danmark havde Grundtvig allerede på det

tidspunkt udformet sin forståelse af menneskelivet, som ganske afveg fra oplysningstidens syn. Det er ganske usandsynligt, at disse to nogensinde har vidst noget om hinanden, men deres forståelse af menneskelivet er dog i samklang. Begge gav de deres folk mulighed for at forstå og sætte pris på deres lands enestående plads i historien. For Lincoln drejede det sig om intet mindre end at forhindre nationen i at gå i opløsning. Begge har deres særegne plads i folkets minde. Begge brød de med oplysningstidens livssyn.

Grundtvigs modstand mod det 18. århundredes rationalistiske livsanskuelse bestod også, ganske vist udfra andre udfordringer, i en kamp for det danske folks plads og betydning i historien. Efter Grundtvigs mening tog man fejl, når man opfattede mennesket som verdensborger. Alle mennesker fødes på en bestemt tid og i et bestemt land. De har en hjemstavn. I tid og på sted lever de i sammenhæng med folkets liv og historie; det kan de ikke se bort fra. Det er ikke noget tilfældigt og betydningsløst, at man er født dansker. Det er overhovedet ikke noget man skal overvinde og opgive for at blive et egentligt, fornuftigt menneske. Tværtimod kan man ikke blive et rigtigt menneske, medmindre man finder sig hjemme i sit folk, opdager dets liv og bliver delagtig i det. Man når aldrig til et egentligt menneskeliv ved at prøve at leve uden rødder som fornuftens barn. Ethvert menneske bliver sig selv bevidst som født i et bestemt land og som hørende til et bestemt folk, der har sin egen historie og folkeånd. Denne folkeånd bevarer og går i arv i folkets gamle sagn og myter, som rummer forudsætningen for folkets levende historie. Et folk opdager først sig selv, når dets myter og historiske begebenheder huskes og fortælles på en sådan måde, at det fælles liv belyses og beriges. En oplysning af den art kommer ikke fra fornuften og naturen. Kun gennem sproget bliver et folk oplyst, gennem historie og poesi.

Kun ord, som går i sagn og sang
fra mund til mund i folkevang,
opholder folkelivet;
i folkets egne gamle ord
kun folkelig oplysning bor,
af folkeånden givet.

Men de ord, som opholder folkelivet, er ikke de golde, tekniske ord som vi idag bestandig bruger, som bare giver os nogle oplysninger om dit og dat, heller ikke fornuftens universalord, som hører til oplysningstidens filosofi og beskriver menneskets universalnatur og altså opfatter mennesket som et begreb. Det ord som oplyser folket er givet af folkeånden. Det at høre dette ord forudsætter, at man lever med i folkets fælles, historiske erfaringer. Et folk bliver først sig selv, når det levende ord lyder i sagn og sang, altså det ord som forvandler de almindelige, jordiske ord, som det daglige sprog dannes af, til levende, meningsfuld tale og samtale. For at forstå sin egen og sit folks sande og fulde skæbne må man lytte til det levende ord i alt hvad der kan fortælles om folkets fortid. Historiens mening med det danske folk kan først virkeliggøres, når danskerne trofast lytter til de ord, som lyder i den tale, der gennem åndens kraft bliver til ægte samtale og oplysning. Intet andet folk kan være dansk. Intet andet folk kan realisere de folkelige muligheder, som gælder for det danske folk, bl.a. det at tale dansk, det at have Danmark som hjemland. Det danske folk er ene om at være kaldet af Gud til at bevare og dyrke det danske sprog og til at høre og adlyde det levende ord, som høres, når folket for alvor mindes sin historie i sagn og sang. Hvad der forlanges af det danske folk er trofasthed over for den historie, som det husker selv og fortæller videre – den historie, som afslører det danske folks enestående plads i verden.

Grundtvigs syn på historie blev afgørende for højskolens undervisningsformål. I artiklen »Højskolens nye fronter« (»Højskolen til debat«, 1961) skrev K. E. Løgstrup: »(Højskolens) undervisning er båret af den overbevisning, at den enkeltes liv kun bliver forståeligt for ham selv og fuldt af

mening, om han med historiens hjælp forstår livet i dag, både hans eget og hans folks liv i dets forbindelse med både fortiden og fremtiden. Hvis ikke historien knytter den forbindelse til fortid og fremtid, bliver den enkeltes og folkets liv et løsrevet brudstykke; det forbliver uforståeligt og truer med at blive meningsløst. Men gøre mig mit liv forståeligt og oplyse mig om dets kår kan historien selvsagt ikke, hvis den bare er en beretning om begivenheder og mennesker, der er mig uvedkommende, om end begivenhederne kan være nok så interessante og voldsomme, og menneskene nok så ejendommelige og måske sære. Der må finde en vekselvirkning sted, så jeg forstår, at fortiden er min fortid, at dens begivenheder er alt andet end mig uvedkommende, som de tværtimod har været med til at forme min skæbne og bestemme min opgave i dag. Fortidens mennesker er min slægt, og det er deres arv på godt og ondt, som jeg nyder godt af og er hindret af.« Og K. E. Løgstrup fortsætter: »Men denne levende vekselvirkning, under hvilken undervisningen i historie alene kan nå sit mål, kan kun komme i stand i den levende fortælling og den fri modtagelse«. – Hvis historien skal være livsskabende, skal ordet altså være levende.

Det er for Grundtvig ikke blot fortiden folket skal glæde sig over og være optaget af; det er også nutiden. Det er jo her og nu – her i Danmark i vor tid – det danske folk befinder sig. Landet hører folket til; man kan ikke forestille sig det danske folk uden dette land, som danskerne skal tage sig af og glæde sig over.

Langt højere bjerge så vide på jord
 man har, end hvor bjerg kun er bakke;
 men gerne med slette og grønhøj i nord
 vi dannemænd tage til takke;
 vi er ikke skabte til højhed og blæst,
 ved jorden at blive, det tjener os bedst.

Grundtvig blev aldrig træt af at digte om landet, og jeg tror ikke at der findes noget andet folk, som er mere opmærksom på sit eget lands natur, landskab og skønhed end det danske.

Martin A. Hansens dejlige, lille bog, »Dansk Vejr«, genspejler Grundtvigs store indflydelse.

Hvad er det som det danske folk med Grundtvig skal gøre for at fuldende sin historiske gerning? Det skal blot blive sig selv, d.v.s. det skal bevare og bruge landet og sproget, være trofast og mindes sin historie, som den lyder i folkelige fortællinger i levende ord. Gud udtaler sit skabende ord til det danske folk ikke blot gennem kirkens røst, men også gennem sin særlige skabning, det danske folk. Gud har skabt mennesket og taler stadig til det, men han taler til mennesket gennem folkelivet. Eftersom et menneske kun er til som menneske i et bestemt folk, er det nu engang gennem dette folks ord det først hører Guds ord. Guds ord lyder gennem de levende ord på folkets sprog, som de er blevet til af folkets minder gennem trofast, levende fortælling. I denne trofasthed udtrykker folkelivet sin egentlige mening.

Indvendinger mod Grundtvigs syn på folkelivet er ofte blevet rejst af dem som hævder, at det bare udtrykker en slags nationalisme, eller snarere provinsialisme, som vil fremhæve Danmark og det danske folk som et af Guds udvalgte folk; sådan tales der i et lille land, hvor folk plejer at lide af et mindreværds kompleks, mener man. Det er ganske rigtigt, at Grundtvig mente at det danske folk var blevet kaldet af Gud til at leve som danskere og gøre det med glæde over land og historie. Men han var lige så overbevist om, at alle andre folk på lignende vis kaldes af Gud til at være sig selv, og at danskernes glæde over og taknemmelighed for Danmark og alt dansk ikke i sig selv fører til nedvurdering af andre folk. Grundtvigs syn udtrykker blot, at det menneskelige kun er til i det folkelige, hvad rationalistisk tankegang ikke fatter ved sin tale om menneskeliv som et altomfattende begreb, som en universalidé. I modsætning til rationalistisk oplysning hævder den Grundtvigske, at menneskets identitet står og falder med det folk som dette menneske hører til. Og det gælder alle mennesker i alle lande. Det at holde af Danmark og alt dansk betyder ikke, at danskerne ser ned på andre folk og andre lande. Det betyder kun, at de finder deres menneskelighed, hvor den alene kan findes, i folkelivet.

På denne måde gav Grundtvig det danske folk dets selvforståelse, skærpede danskeres sans og agtelse for sprog, land og folk i en grad, som en udlænding må finde imponerende. På en egentlig noget lignende måde gav Abraham Lincoln det amerikanske folk mulighed for at forstå sig selv som et folk, som det fremgår af hans virke og taler under en ond borgerkrig, som truede nationen med udslættelse. Som nævnt blev De forenede Staters uafhængighedserklæring og styreform skabt på oplysningstidens begreber om naturlov og menneskeret.

Ud fra menneskeretsbegrebet kunne både nord- og sydstaterne rette bebrejdelser mod hinanden, bebrejdelser som til sidst blev så bitre at de førte til krig. Sydstaterne fandt slaveriet berettiget; det var et spørgsmål om ejendomsret, som regeringen var indsat for at beskytte, men som den faktisk havde svigtet. Set fra nordstaternes synspunkt derimod var statens hovedansvar at sikre hvert menneskes individuelle frihed, som slaveriet indlysende krænkede. Hver side appellerede altså til naturretten, men de rettigheder, som de ville have staten (forbundsregeringen) til at beskytte, var i dybeste modstrid.

I de sidste år før borgerkrigen stod Amerika derfor overfor et dilemma. De forudsætninger, som regeringsstyret blev bygget på, gav både Nord og Syd en berettigelse for deres ivrigt forsvarede, men modstridende synspunkter, som overhovedet ikke kunne forsones. Naturens lov, som af fornuften klart skulle kunne erkendes, læstes ikke på samme måde i de to dele af landet. Hver side anså den anden for at være modstander af en fundamental og selvindlysende menneskelig rettighed, som den anden dog nægtede at anerkende. En splittet nation stod over for spørgsmålet om sin identitet; striden endte med krig. Under disse skæbnsvangre omstændigheder fandt Præsident Abraham Lincoln frem til en ny forståelse af hvad der var nationens grundvold, dens mening og mål. Han hævdede at De forenede Stater ikke blot var et forbund af suveræne stater, men først og fremmest en sammenslutning, en union, som aldrig må opløses. Alle de politiske og sociale mellemværender, som angår de enkelte

stater, forudsætter dog at Amerika er én nation, én union, og at det amerikanske folk er ét folk. Derfor kunne der ikke være tale om udtrædelse, som sydstaterne ønskede. Det var selve Unionen, som Lincoln havde aflagt ed på at beskytte og forsvare den dag han blev nationens præsident, og den ed ville han ikke bryde. I et brev til redaktør Horace Greeley skrev Lincoln: »Mit højeste mål er at frelse Unionen og hverken at frelse eller ødelægge slaveriet. Dersom jeg kunne frelse Unionen uden at befri en eneste slave, ville jeg gøre det. Dersom jeg kunne frelse den ved at befri alle slaverne, ville jeg gøre det. Og dersom jeg kunne frelse den ved at befri nogle af slaverne og opgive resten, ville jeg også gøre det. Hvad jeg gør med hensyn til slaveriet og den farvede race, det gør jeg, fordi jeg tror det hjælper til at frelse denne Union«. Disse ord lyder lidt barske i vor tid, men man skal ikke af dette citat slutte, at Lincoln var ligegyldig over for slaveriet. Tværtimod. Hele sit liv havde han hadet det. Men til trods for sin personlige indstilling dertil var han dog overbevist om, at hans hovedansvar som præsident var at frelse unionen.

Præsident Lincoln var af den overbevisning, at slaveriproblemet endelige løsning nødvendigvis måtte forudsætte et forenet folk i en uopløselig union. Dette problem angik hele det amerikanske folk, og kun hvis det levede videre som folk, ville problemet kunne finde sin virkelige løsning. For Lincoln blev borgerkrigen den ildprøve som skulle vise om en nation, undfanget i frihed og viet den idé at alle mennesker er skabt lige, faktisk kunne bestå. Hvis Unionen ikke overlevede, hvis Amerika ikke bestod som én nation og ét folk, mente Lincoln, at dermed ville ikke blot nationen, men også demokratiet forsvinde fra jorden. Det er Lincoln, som herved klarest bekender det man kalder den amerikanske, demokratiske tro. I forsvaret af denne tro havde Amerika efter hans mening sin særlige mission; det var Amerikas opgave at handle i troskab mod tankerne om frihed og menneskelig lighed og dermed bevise disse værdiers gyldighed for verden.

For Lincoln som for Grundtvig skal der bag idéer stå et folk, hvis de skal være virkelige og virksomme. Det er frug-

tesløst at tale om menneskerettigheder, medmindre der først findes et folk, hvis historiske opgave det er at give disse rettigheder politisk og folkeligt udtryk. Et sådant folk er det amerikanske, mente Lincoln, og derfor måtte Unionen frem for alt beskyttes og bevares. Med følgende ord sluttede han sin berømte Gettysburg-tale: »Lad os her højt og helligt love, at disse døde ikke skal være faldet forgæves, at denne nation under Guds styrelse og nåde skal genfødes påny til frihed, og at regeringsstyre af folket, ved folket og for folket aldrig skal forsvinde fra jorden«.

Både Lincoln og Grundtvig taler om folket ud fra en mosaik-kristelig livsanskuelse; derved fastholder de noget væsentligt i vestlig kultur, som giver dem mulighed for at tale virkeligt om både menneske og folk, ikke hypotetisk. Mennesket er ikke til i et tænkt universalsamfund som rationalismens, men kun i sin historiske, folkelige identitet. Da Lincoln ville minde sine landsmænd om nationens livsopgave, begyndte han ikke med at gøre dem opmærksom på nogle selvindlysende sandheder. Tværtimod. Han mindede dem om deres historie og ansvar. Gettysburg-talen begynder derfor sådan: »For fireogfirsindstyve år siden frembragte vore fædre på dette kontinent en ny nation, undfanget i frihed og indviet til den idé, at alle mennesker er skabt lige.« Amerikane- re var for ham et folk under Guds styrelse og kaldet af Gud til at være trofast over for demokratiet og dets fremtid. De værdier, som man tidligere havde betragtet som selvberende naturretigheder, anså Lincoln for at være historisk betingede, arvet fra fædrene. Det var folkets opgave at forsvare dem i en ny historisk situation. Man kan drage en parallel mellem Grundtvigs og Lincolns synspunkter. Som danskerne ud fra deres historiske forudsætninger skulle udvikle folkestyre ved at styrke modersmål og fædrelandssind, skulle amerikanerne udvikle deres form for demokrati og vise verden dets holdbarhed. Det sidste var en særlig forpligtelse, som påhvilede det amerikanske folk. For begge gjaldt, at et folks liv ikke bestemmes af luftige rettigheder, men af konkrete forpligtelser, og disse forpligtelser er givet af Gud.

Man kan så overveje Grundtvigs og Lincolns betydning

for deres folks liv i dag. Knap femogtyve år efter Lincolns død havde det amerikanske folk allerede misforstået ham og fordrejet hans syn på nationens mission således at man troede, det var Amerikas pligt at give verden dets styreform og økonomiske system og samtidig sikre egen magt. Men at gøre U.S.A. til imperialistisk verdensmagt var ikke Lincolns tanke. Den tendens i amerikansk udenrigspolitik i de sidste hundrede år er derfor en klar forvrængning af Lincolns opfattelse. Dermed er ikke sagt, at hans ord om Amerikas mission mistede betydning for nationens udenrigspolitik. Det var hans syn på Amerika som ansvarlig for demokratiet, der lå bag U.S.A.'s indtræden i 1. verdenskrig; det skete »for at sikre demokratiet i verden«, som det blev udtrykt af præsident Wilson. Samme overbevisning bragte Amerika ind i 2. verdenskrig, da det drejede sig om at beskytte frie nationer mod nazismens tyranni. Og det skyldes også den amerikanske, demokratiske tro, at mange amerikanere, som anser sig for at være freds- og frihedselskende mennesker, gik med til den umoralske krig i Vietnam. De fandt det i tråd med deres demokratiske tro og forpligtelse at forsvare Sydøstasien mod kommunisme og give det sydvietnamesiske folk frihed til at bestemme egen styreform. At dette var en illusion og en ren og skær forvrængning af Lincolns opfattelse af det amerikanske folks mission er indlysende; men man kan dog bedre forstå amerikanernes oprindelige holdning til krigen, når man husker Lincolns ord og handling fra borgerkrigens tid. Efter Lincolns mening burde amerikanere nok af alle kræfter virke for at bevare amerikansk, folkeligt fællesskab og demokrati, men det skulle ikke påtvinges andre folk. Desværre kan alle livets værdier fordæres, og netop det giver vor historie bevis på.

Et væsentligt spørgsmål i dag er om Grundtvigs og Lincolns syn på folk og menneske har gyldighed. Er det afgørende at være dansk eller amerikansk i vor tids teknologiske verden, hvor det økonomiske spiller hovedrollen? Burde man ikke hellere snarest erkende, at verden ikke længer har plads til eller brug for forskellige sprog og uafhængige nationer, at alle uden hensyn til folk og land burde forene sig i én verden?

Hvorfor f.ex. bevare Danmark som en uafhængig nation, når landets økonomi ikke kan være uafhængig? Hermed røres der så ved striden i årenes debat om Danmark og fællesmarkedet. Jeg tøver med at sige min mening om sagen. En udlænding skal ikke give efter for fristelsen til at spille ekspertens rolle. Men det er dog væsentligt at få frem, at både Danmark og U.S.A. står overfor et afgørende problem: den enkeltes forhold til samfundet. Og samfundet kan ikke alene forstås i politiske og økonomiske kategorier. Menneskelivet består ikke alene af politiske og økonomiske forhold, men også af åndelige forhold. Af den grund slipper man ikke for at tage stilling til den udfordring, som ligger i Grundtvigs og Lincolns syn på sammenhængen mellem menneske, folk og nation, hvis man da overhovedet vil have med sit folks nutid og fremtid at gøre.

P.S.

M. H. Hartshorne er tidligere professor ved Colgate University, New York. I Danmark har han beskæftiget sig med Kierkegaard-studier og lærte sig i den anledning at tale og skrive dansk. Under ophold her kom han og hans kone, Ruth Hartshorne, også i forbindelse med højskolen. M. H. Hartshorne arbejder for tiden med udgivelse af et par bøger på engelsk over Kierkegaard-emner

M. H. Hartshorne

To digtere og en dyrlæge

Carli blev han kaldt af William Heinesen og Jørgen-Frantz Jacobsen. Ja, Jørgen-Frantz kaldte ham *min barndoms helt*, og en sådan var han for dem begge, og dem Carl Johan Bech var jævnaldrende med i Thorshavn i 1910'erne. Carli var den udfarende kraft, en sådan drengepersonlighed, som der er i et hvert samfund. Ham der viser vej, ham der finder på, ham der opsætter love for hvad der er godt og skidt helt uden voksnes indblanding, men med et instinkt for hvad der er god moral.

I en aldrig offentliggjort skitse fortæller Jørgen-Frantz Jacobsen om sin helt:

– Carli står i min tidligste erindring som den herlige drengehelt. Han er omstrålet af al den nimbus, en rytter kan få ude på den kornede landevej, mens lyngen blomstrer og rødmer i den disede morgen, og Kirkeböreyn blåner, badet i nænsomme morgentoner. Men ikke blot var han landevejsdrengen, der ude på de grønne træer legede med Erik Mohr og Kis, han havde mange andre venner. Med Sigmunds søn Prop legede han i smedjekvarterets rustfyldte, isenkramagtige trekant. Særligt legede de skib – ved at sætte nogle trækasser sammen. Et par rustne mystiske apparater fra smedjens store kirkegård: det var maskinen! En umådelig poesi var der ved at træde ned i disse skibe. Carli havde altid sin særligt velindrettede kahyt, hvor der f.eks. kunne hænge en lampe med kulørte glas. Carli havde selv lavet den, det var herligt og forlenede hele rummet med en aldeles fantastisk hygge. Jeg husker hvor jeg i liv og sjæl var påvirket af hans fortræffelige evne til at lege, hans smag i legen. Men jeg selv, der måske var fem år dengang, jeg blev som en lundepise (søpapegøje) sat ind i en kasse, tremmer slået på, og der var så skibshunden eller højt regnet skibsdrengen...

Jørgen-Frantz glemmer at fortælle, at Carli og William

faktisk »tog sig af« den skrøbelige Jørgen-Frantz, som ikke gik ind i legene, som de andre børn. Han var forsigtigere, pænere i tøjet end de andre, så det var egentlig en slags redning for ham, at blive buret ind i tremmekassen, som sørøverkaptajnens skibshund. Når han sad der, var der ingen der gjorde ham noget.

Et andet optrin fra Jørgen-Frantz Jacobsens erindringer om Carli, handler om modet til at turde:

– Blandt andre kammerater var Finsens, amtmand Bærentsens og landfoged Engelstofts drenge. Med dem deltog Carli i en selskabelighed, som for mig, der i hans hjem hørte tale om det, syntes aldeles kongeagtig. Når man f.eks. talte om »ballet i lørdags«! I den lille »runde stue« – *runde stue* – kan du tænke dig! – var der dækket til fire, to af disse prinseseagtige piger samt to drenge, hvoraf den ene var Carli. Men der var for familien blot den skyggeside, at Carli havde lavet skandale ved at spise 24 tarteletter, så at amtmanden i egen høje person havde måttet skride ind. Men ved siden af dette prinseliv, som jo for Carli sikkert også har været et prinseliv, var der det dumdristige drengeliv. Som ovenfor omtalte fest fandt sted i den illuminerede aften, havde måske Carli med alle de andre i den dovne, solbeskinnede eftermiddag ligget og gravlet og grislet med fingrene på apotekets hårde skiffertage derude på Tinganæs...

Jo, Carli var eventyret. Ofte kom han hos Jørgen-Frantz' far, onkel Meinhardt kaldet. Det mærkelige var nemlig, at Jørgen-Frantz oplevede, at hans far var den mest besøgte af fædrene på Tinganæs. Han kunne lave tinsoldater, opstille rækker og geledder fra de store krige, og fortælle drengene om de enkelte slag og generaler. Det var sager. Han havde i det hele taget en nimbus omkring sig, som gjorde ham egnet til person i William Heinesens romaner, hvor han optræder mange gange i såvel romaner, som noveller. Den lille købmand uden de store egenskaber med hensyn til at fortjene penge, men ejede derimod en rigdom af eventyr og fortælleglæde for drengene, der stod med åbne munde og polypper og så ham rigge et skib til eller male en tinsoldat i den rigtige

farve. Det var en voksen. Sådan var Jørgen-Frantz' far. Han og Carli blev nære venner.

Der blev osse betalt tilbage senere i livet. Ikke til faderen, men til Jørgen-Frantz, da han i 1920'erne og først og fremmest i 1930'erne var i færd med at lave sin bog om FÆR-ØERNE, natur og folk. Jørgen-Frantz var i en ung alder blevet ramt af tuberkulose, nogenlunde var det gået med ham i 1920'erne, men i hans sidste otte leveår i 1930'erne, tog sygdommen til. Men sådan skulle det gå, at den der måske havde vanskeligst ved at rejse rundt på øerne, med de ufarbare veje og stier, det blev netop ham, som rejste mest. Og her kom Carli ind i billedet. I 1918 var Carl Johan Bech blevet færdig som dyrlæge, og kom i maj atter hjem til Færøerne, hvor han bosatte sig som privatpraktiserende dyrlæge. Ofte var eneste rejsemåde ad havet, og da Jørgen-Frantz i 1930'erne begyndte studierne til sin bog om Færøerne, og senere gjorde notater til sin berømte *Barbara*, blev det Carli, som tog ham med rundt på sine besøg i bygderne. Jørgen-Frantz, der efterhånden var hårdt mærket af sin sygdom, fik slået et tov om maven, og på den måde slæbt op og ned af de stejle bjergskråninger med William Heinesen og Carli, som dem der trak eller holdt igen. Læsere af Jørgen-Frantz Jacobsens to bøger fra disse år, vil netop forundres over hvorledes en landkrabbe, som Jørgen-Frantz kunne have et så indgående kendskab til sejladsforhold, strøm og vind, som hans bøger genspejler. Men faktisk var det Carli, der gav forfatteren gode råd, og fortalte hvorledes det kunne være muligt for den skinsyge Hr. Povl at sejle til Thorshavn en styg vinteraften langs øernes farlige skær.

Det blev osse Carl Johan Bech der satte gang i William Heinesens prosa. Da William Heinesen kom hjem fra Danmark efter et noget mislykket ophold på Købmandsskolen i København, – en uddannelse blev det i al fald ikke til –, så tog Carli sin gamle legekammerat med på en rejse til Norderøerne, og det gamle lege-pjatteforhold dem imellem blev genoptaget, og skildret af Heinesen i en rejsebeskrivelse, som først i 1987 så dagens lys. Her et lille uddrag:

Vi bryder i Mörkningen op og vandre videre. I Sydregöte laaner vi en Lygte, og, efter endnu en Gang at have faaet os en rigelig Snaps, begynder vi at bestige Lervigsfjeld. Det er bælgmörkt og gaar stejlt opad. Aftenen er vindlös, Mörket ligger som en Trussel over os, vi gaar gennem det som gennem en Minegang, ser kun Stien og de nærmeste Sten. Höjere oppe er der stejlt; Klippen er forsynet med Rækværker.

Pludselig kommer der en Luftning, og vi staar paa Skaret; dybt dybt under os ligger Sydre og Nordregöte med deres sparsomme Lys. Nedstigningen er besværlig i dette Bælgmörke; der er Rækværker og udhuggede Trapper ogsaa her. Vi synker til Anklerne i Mudder, snubler over Sten og Tuer og naar efter mange strabadser bygden Lervig. Carli standser foran et Hus, paa hvis Trappesten der staar en Mand, hæver Lygten og siger muntert: Gott kvöld, Oli bóndi! I Lygteskæret ser jeg Mandens Gestalt, der er usædvanlig bred og korpulent. Bonden Óli á Toftanesi byder os velkommen. Vi anbringer os i hans store Kökken, hvor vi vasker Födderne og skifter Strömper. Der bor ikke andre i Huset end Ole og hans unge Datter, der straks tjenstvilligt gaar os til Haande med Vand, Sæbe og Drikke og sørger for Senge til os. Vi er meget trætte og gaar straks i Seng.

Jeg faar et Sovested i Nabohuset og falder straks i Sövn. Lidt senere vækkes jeg imidlertid af frygtelig Knagen i Huset og Blæst om Gavlen; jeg konstaterer, at et Uvejr er brudt lös, falder i Sövn igen, men vækkes ofte i Löbet af Natten. I Dagbrækningen vaagner jeg igen og gaar hen til Vinduet og ser ud: Fjorden er fuld af hvide Skumtoppe.

Senere staar jeg op; Konen i Huset bringer mig Te og præsenterer sine fem smaa Börn for mig; nogle af dem er lyse, andre mørke, de ser noget fattige og magre ud. Inde hos Ole har de dækket et pragtfuldt Morgenmaaltid, som vi nyder til Synet af det oprörte og kastevindshærgede Sund. Ole er en korpulent og noget tvær

Mand. Han ser ud som om han engang paa Toppen af Lervigsfjeld havde truffet Fanden, som havde slaaet ud med Haanden og tilbudt ham alle Lervigs Rigdomme, hvis han saa til Gengæld vilde forskrive sig til ham, og Ole da havde betænkt sig et øjeblik og derefter sagt: Lad gaa...

Det hører til en af stjernestunderne i mit liv, da William Heinesen bad mig følge med ham ned at besøge Birte og Carl Johan Bech i Velbastad. Jeg troede forlængst, at Carli var død, da han var født den 25. november 1895.

– Det er han slet ikke, sagde Heinesen, lad os tage ned og få en kop.

Og sådan blev det. Til en lang, indholdsrig dag, hvor Carli, – da var han 88 –, strøg ned i kælderen og fandt det »glemte« manuskript om de to unges rejse til Norderøerne. Der var det, muggentgrønt og næsten ulæseligt, men dog reddet. Der blev læst op af manuskriptet og de to gamle venner lo og sang. Carli sluttede med at sige:

– Hvor er tiden dog blevet af, William? Nå, det er stadig sådan, at vi en dag, når solen bager og græsset grønnes, til en kop the kan få latteren til at klinge...

William: Ja, også med the...

Nu er Carli's latter forstummet. Han døde den 28. januar i sit hjem 92 år gammel. Men grønt er mindet om hans liv og munterhed.

Prædiken til søndag septuagesima

(Th. Kingos kirke, Odense)

Tekst. *De betroede talenter. Matt. kap. 25.14–30*

Talenter er i den her historie penge. Og en talent er endda ret så stort et beløb. Penge det er det vi har forstand på, deres verden er en af dem, vi er nødt til at sætte os noget ind i – ikke mindst her i begyndelsen af februar.

Og lidt udvendigt læst kunne historien her så gå ud på at bekræfte den simple forretningsmæssige sandhed om, at det det gælder om, er at få pengene til at yngle.

Men den lektie har vi fået lært uden at vi behøvede Jesu lignelser til at stimulere den med. Så det er nok ikke lige det, historien vil.

Det ville også virke lidt forvirrende midt mellem de andre Jesusord om, at vi ikke skal samle de skatte, som møl og rust kan fortære, men hvis vi holder os til ham skal vi samle på skatte af en helt anden slags. Og et sted bliver en utro husforvalter fremholdt som eksempel, selv om eller snarere fordi han omgås meget letfærdig med økonomiske værdier. Og var der ikke også engang en sædemand, der bare såede løs på klipper og mellem ukrudt. Og i dagens anden tekst er der noget med, at dem, der har slidt i 12 timer får samme dagløn som dem, der kun har arbejdet i en.

Så det er næppe en forelæsning om økonomi, der er på tapetet i dag.

Var det det, så er der også et par afgørende forkerte ender i historien. Talenterne her får man til låns. Og når det hele er forbi skal såvel den betroede sum som den eventuelle for-

tjeneste afleveres. Sådan en ordening ville ikke være fremmende for den økonomiske udvikling. Men sådan er det her.

Når vi får tænkt os om, viser det sig sikkert nok, at de talenter Jesus her taler om, er brugt som billede på samme måde som vores sprogbrug har udviklet sig.

Pengeværdien er sådan set den ene side af mønterne, den som er kejserens og arbejdsmarkedets og skattens. Men den side af mønten der vender opad i dag, er den side, som tilhører Gud. Og det er noget mere og andet end penge. Det er sådan noget værdifuldt noget i sindet og omgangen med andre og det kunstneriske og kærligheden, ja, næsten alt muligt menneskeligt værdifuldt. Han har talent, siger vi. For det eller det. Mange talenter. Et strålende talent. Eller måske har hun slet ikke talent for det og så nytter det ikke rigtig. Så må hun forsøge noget hun har mere talent for. Og vi har alle sammen talent for noget.

Og så vil historien altså gøre klart for os, at de talenter, vi har fået af skaberen har vi fået for at bruge dem. Ellers bliver de til ingen ting.

Det er vores forpligtelse som skabte at arbejde med på på livet og verden. At sætte vores talent ind.

Ikke at kræve sikkerhed for at beholde retten og talentet eller fortjenesten, men sætte ind, hvad vi fik uden at kunne sikre os mod risikoen og angribeligheden.

At vi er sat ind i verden for at være der, og det er altid risikabelt at komme til verden.

Der var en, der kun fik en talent, men netop han synes at have fået et overordentligt stort talent for netop at ville sikre sig selv. Være uangribelig. Han skulle ikke risikere noget. Forsigtighed, tænker man måske først, tja, men senere ligner han just ikke den forsigtige. Han går frækt og hårdt i rette med talentuddeleren. Men bange måske, angst, ja, for han ville netop være sikker på usårligheden. Sikker på at han ikke kom galt afsted med livet. Det er en ganske særlig raffineret form for liv, der holder på livet og aldrig sætter det ind – og derfor sådan set selv sørger for at gå glip af det hele, selv om han har fået det.

H. C. Andersen har en historie, der handler om den her lignelse. Et eventyr om sneglen og rosenhækken.:

Sneglen og Rosenhækken

Rundt om Haven var et Gjerde af Nøddebuske, og udenfor var Mark og Eng med Køer og Faar, men midt i Haven stod en blomstrende Rosenhæk, under den sad en Snegl, den havde Meget i sig, den havde sig selv.

»Vent til min Tid kommer!« sagde den, »jeg skal udrette noget Mere, end at sætte Roser, end at bære Nødder, eller give Mælk, som Køer og Faar.«

»Jeg venter grumme Meget af Dem,« sagde Rosenhækken. »Tør jeg spørge, naar kommer det?«

»Jeg giver mig Tid,« sagde Sneglen. »De har nu saa meget Hastværk! det spænder ikke Forventningerne.«

Næste Aar laae Sneglen omtrent paa samme Sted i Solskinnet under Rosentræet, der satte Knop og udfoldede Roser, altid friske, altid nye. Og Sneglen krøb halvt frem, strakte ud Følehornene, og tog dem til sig igjen.

»Alt seer ud, som ifjor! der er ingen Fremgang skeet; Rosentræet bliver ved Roserne, videre kommer det ikke!«

Sommeren gik, Efteraaret gik, Rosentræet havde stadig Blomster og Knopper lige til Sneen faldt, Veiret blev raat og vaadt; Rosentræet bøiede sig mod Jorden, Sneglen krøb i Jorden.

Nu begyndte et nyt Aar, og Roserne kom frem, og Sneglen kom frem.

»Nu er De en gammel Rosenstok,« sagde den, »De maa snart see at gaae ud. De har givet Verden Alt, hvad De har havt i Dem; om det betød Noget, er et Spørgsmaal, jeg ikke havde Tid at tænke over; men det er da tydeligt, De har ikke gjort det Mindste for Deres indre Udvikling, der var ellers kommet noget Andet frem af Dem. Kan De forsvare det? De gaaer nu snart op i bare Pind! Kan De forstaae, hvad jeg siger?«

»De forskrækker mig,« sagde Rosenhækken. »Det har jeg aldrig tænkt over.«

»Nei, De har nok aldrig givet Dem meget af med at tænke! har De nogensinde gjort Rede for Dem selv, hvorfor De blomstre-

de, og hvorledes det gik til med at blomstre. Hvorledes og ikke anderledes!»

»Nei!« sagde Rosenhækken. »Jeg blomstrede i Glæde, for jeg kunde ikke andet. Solen var saa varm, Luften saa forfriskende, jeg drak den klare Dug, og den stærke Regn; jeg aandede, jeg levede! Der kom fra Jorden en Kraft op i mig, der kom en Kraft fra Oven, jeg fornåm en Lykke, altid ny, altid stor, og derfor maatte jeg altid blomstre; det var mit Liv, jeg kunde ikke andet!«

»De har ført et meget mageligt liv.« sagde Sneglen

»Tilvisse! Alt blev givet mig!« sagde Rosenhækken; »men Dem blev endnu Mere givet! De er en af disse tænkende, dybsindige Naturer, en af de høit begavede, der vil forbause Verden.«

»Det har jeg aldeles ikke isinde,« sagde Sneglen. »Verden kommer ikke mig ved! hvad har jeg med Verden at gjøre? jeg har Nok med mig selv og Nok i mig selv.«

»Men skulle vi ikke Alle her paa Jorden give vor bedste Deel til de Andre! bringe hvad vi kunne –! ja, jeg har kun givet Roser! – men De? De, som fik saa Meget, hvad gav De Verden? Hvad giver De den?«

»Hvad jeg gav? Hvad jeg giver! jeg spytter ad den! den duer ikke! den kommer ikke mig ved. Sæt De Roser, De kan ikke drive det videre! lad Hasselbusken bære Nødder! lad Køer og Faar give Mælk; de have hver deres Publicum, jeg har mit i mig selv! jeg gaaer ind i mig selv, og der bliver jeg. Verden kommer ikke mig ved!«

Og saa gik Sneglen ind i sit Huus og kittede det til.

»Det er saa sørgeligt!« sagde Rosentræet. »Jeg kan med bedste Villie ikke krybe ind, jeg maa altid springe ud, springe ud i Roser. Bladene falde af, de flyve hen i Vinden! dog en af Roserne saae jeg blive lagt i Huusmoderens Psalmebog, en af mine Roser fik Plads ved en ung, deilig Piges Bryst og en blev kysset af en Barnemund i livsalig Glæde. Det gjorde mig saa vel, det var en sand Velsignelse. Det er min Erindring, mit Liv!«

Og Rosentræet blomstrede i Uskyldighed, og Sneglen dvaskede i sit Huus, Verden kom ikke ham ved.

Og Aaringer gik.

Sneglen var Jord i Jorden, Rosentræet var Jord i Jorden;

ogsaa Erindringsrosen i Psalmebogen var veiret hen, – – men i Haven blomstrede nye Rosenhækker, i Haven voxte nye Snegle; de krøb ind i deres Huus, spyttede, – Verden kom ikke dem ved.

Skal vi læse Historien om forfra igjen? – Den bliver ikke anderledes.

Nej, anderledes bliver det ikke, men når Jesus fortæller historien får den en næsten ubærlig konsekvens med sig. Tilbage bliver der ikke bare jord af jord og en evindelig fortsættelse af samme historie. Nej, i Guds rige kommer en regnskabsdag: den dag, Herren kommer igen og fælder dommen.

Dommen på livets vegne. For Gud fælder altid dom på livets vegne. Han er livets Gud. Den levende Gud.

Du har levet, siger Han til den der forsøgte. Du har brugt dit liv, dine talenter, taget imod det og levet med – fået dine skrammer, løbet din risiko, haft dine søvnløse nætter, dit engagement i livet, din umulige kærlighed måske, arbejdet, du har levet mit skaberværk. Været med. Gå ind til glæden, som er livets glæde.

Og du, som var begavet nok og gravede dit ene store talent i jorden. Du har snydt. Du har ikke været deltagende. Du med argumentationen og sikkerheden og påpasseligheden og anklagerne mod tilværelsen og talentuddeleren. Du blev et ubrugt og meningsløst liv, og det er ikke liv. Bliv i dit udspekulerede selvcentrerede mørke og din mistænksomhed. Bliv i din død, dit helvede, hvor der er gråd og tænderskæren.

Ja. Og så til allersidst. For der er mere at sige. Når historien nu fortælles, når Gud sætter alt på spil for livets skyld, ja ikke sparer sin egen søn, og når denne søn kommer og fortæller historien om livet og glæden og om de betroede og begravede talenter, om dit livs dommedag, ja, så er det jo fordi ingen skal blive i eller henvises til mørket og døden. Fordi det kan hjælpe at Han er der, det kan nytte at fortælle og høre historien, som vi gør i dag, så også den dovne, den selvkredsende, den udspekulerede livsforsikrer – hvis han skulle være her – kan høre den. For at sige det endnu engang til alle

fastholdere og nedgravere af talenter, at det er livet vi kuler ned på den måde.

Det liv som skulle leves i og med Vor Herres glæde.

Så lær mig da Herre, at dig til behag
jeg bruger det pund mig blev givet
at fylde med hæderligt virke min dag
at trøste og værne om den der er svag
at *elske*, thi deri er livet.

Og giv mig til sidst
et navn Herre Krist
som er i Din *livs*-bog indskrevet.

Amen

For Guds skyld

– i anledning af to bøger om religion

Der kan skrives om religion på mange måder. Og hvor skrives der meget hø og hakkelse. Men af og til kommer der en bog som ryster én ved at lægge det rene gyldne korn frem for én. Her ved starten af det nye år er der udkommet to bøger, der begge vil åbne vinduet fra unge begavede skolesøgende menneskers selvoptagne verden ud til religionens univers. Den ene åbner ikke bare ét, men en hel række vinduer og skaber derved et åndeligt blæsevejr, som får læseren til at sige til sine medmennesker: se! her er den rene vare, her er mad for sjælen hvadenten du er 17 eller 87. Den anden hører til kategorien hakkelse.

Finn Jacobi og Hanne Josephsen, begge lektorer i gymnasieskolen og mangeårige censorer ved universitetet i faget religion, har skabt et formidabelt værk, som de i et lyst øjeblik har kaldt »Religionerne«. Hverken mere eller mindre. (F. Jacobi og H. Josephsen: Religionerne. Tekster og fremstillinger. 311 s. Munksgaard 1987). Det er en god titel. Sjældent har man efter læsningen af godt 300 sider siddet tilbage med en sådan fornemmelse af at have fået valuta for pengene. Det har, såvidt jeg ser, følgende enkle grund: forfatterne har haft evne til at holde deres eget Jeg, deres egen forfatterærgerrighed, helt ude af billedet og lade *religionen selv* komme til orde i sin bestyrtende magt over mennesker. Sådan noget lykkes kun, når man ved alt hvad der overhovedet er værd at vide om sit emne. Det at man som læser ikke hører nogen antydning af forpustet pædagogik, skyldes selvfølgelig ikke at forfatterne ikke går pædagogisk til værks; de er suverænt pædagogiske, men pædagogikken udspringer af sagen selv; den slutter som en handske. Den regner oven i købet med at læseren kan tænke selv; den tygger ikke maden for ham ned til mindste komma, men lader alle de modsigelser stå, som er begrundet i sagen selv. F.eks. tager fremstillingen af kristendommen fat på det sted hvor den rammer et moderne menneske mest i Solar plexus: i selveste Søren Kierkegaards problemer med at forstå Abrahams offer af Isak. Der citeres udførligt fra »Frygt og Bæven«, for straks efter at lade Dostojevskij fortælle om Jesu offerdød som løsningen på det ondes problem. Intet mindre. For dér må man jo hen, hvis man vil i kontakt med kristendommens *sag*. På knæ for sagen, I pædagoger!

Det er ellers ikke fordi kristendommen spiller nogen hovedrolle i bogen, sådan som den er lagt an af forfatterne. Kristendommen er den 5. af 6 hovedformer for religion – naturfolkernes religioner, hinduismen, buddhismen, jødedommen, kristendommen og Islam – som præsenteres i en rolig rytme af tekster fra religionernes egen verden og forfatternes sammenfattede fremstillinger. Men hovedvægten er lagt på *nutidige menneskers* vidnes-

byrd om den rolle religionen har spillet i deres liv. For, som forfatterne siger: »I intet andet fag er de nøgne kendsgerninger mere intetsigende end i religion. ... Det er den overleverede religions rolle i den moderne verden, hvor alt uafbrudt forandres, vi vil beskæftige os med.« Typisk er i den henseende afsnittet om buddhismen. Efter en kort historisk indledning åbnes tekstaftsnittet med Hannah og Ole Nydahls fremstilling af deres overtagelse af den tibetanske buddhisme, derefter følger Sven Hedins fortælling om en indemuret tibetansk munk, D.T. Suzukis skildring af hvordan han som moderne japaner genopdagede Zen-buddhismen, en skildring af hvordan forfatteren Mishima begik seppuku i 1970 – og først derefter selve Buddha-legendens klassiske dokumenter i udvalg. Sådan.

Der gøres i bogen udbredt brug af *etnologiens* bidrag til beskrivelsen af religion. Navnlig i afsnittet om eskimoisk religion nyder man godt af Jacobis store lærdom på dette felt. Fremstillingen ledsages overalt af billeder der taler lige så stærkt som teksten. Og afslutningen danner en religionsfænomnologisk på 9 sider, som står præcis dér hvor en fremstilling af religionernes grundfænomener skal stå: *efter* en præsentation af de konkrete religioner.

Hvem man især kunne ønske sig som læsere af dette værk, er teologer – og andre med et professionelt eller traditionsbetinget forhold til kristendommen. De vil da måske opleve – som undertegnede – at når kristendommen anbringes som nr. 5 af 6, og ikke levnes 1 side mere end andre religioner, så taler dens *sag* stærkere til én end nogen panegyriske missionstale eller forfølet teodicé. Lige så stærkt som når Knud Hansen er bedst. Jacobis og Josephsens værk giver én øjne at se med.

Det samme kan man efter min mening ikke sige om Pia Skogemanns bog »Religion og symbol. C.G. Jungs religionspsykologi« (96 s. Borgen 1988). Alt sker sikkert også her i bedste mening. Vi antages at mangle øjne og øren til at opfatte religionens virkelighed med; den jungske psykologi skal rense vores øjne og øren. Til det formål bredes der en lang række tekst-bidder fra Jungs Samlede Værker ud foran os; værsgo' at spise. Mange af disse bidder er ganske godt udvalgt, men det hjælper ikke: mæt bliver man ikke af pindemadder. Problemet er, at ved at klippe i Jung tager man duften af ham. Om Jung gælder to ting, som ikke synes at være gået op for hans unge proselytter på Jung-instituttet i København: 1) han skrev på tysk; det vil sige: han tilhørte en kultur, hvor den humanistiske videnskab havde sat en af sine smukkeste blomster til alle tider i det udgående 19. århundredes wilhelminske filologi og religionshistorie; indlevethed i denne klassiske dannelse er en selvfølgelig forudsætning for Jung – og derfor også for at læse ham. 2) Han var en »grebet«; det vil sige: religionen – noget der var højere end hans videnskab og hans Jeg – havde grebet dette Jeg og sat hans videnskab i sin tjeneste. »VOCATUS ATQUE NON VOCATUS DEUS ADERIT«, som der stod over indgangen til hans hus på Seestrasse 228 i Küsnacht. Guden – religionen – var til stede, selv om man ikke umiddelbart kunne se den i hans videnskabelige værk; guden var ikke værket selv, Jung var ikke selv

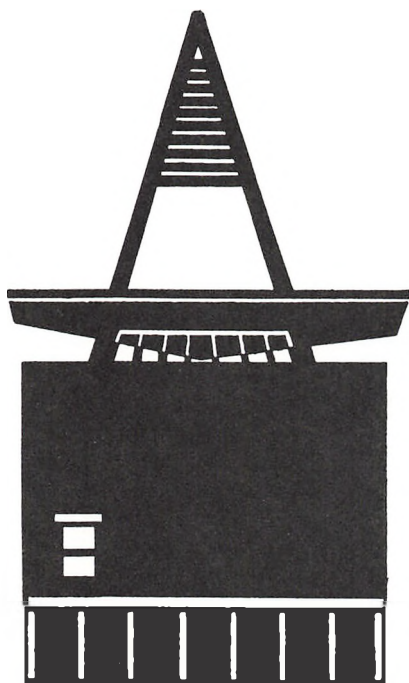
nogen gud (selv om nogen synes at tro det), men han og hans værk var sat i tjeneste af og hos en højere magt. Dette sidste forhold er, hvad man kalder religion. Altså skulle det være muligt at få indblik i religion ved at læse Jung. Det er det også, men kun hvis man behandler hans værk i respekt for de to fatale forudsætninger – fatale, hvis man læser ham på engelsk, og hvis Jung er det »quo majus cogitari non potest« (’det, højere end hvilket intet kan tænkes’, Anselms karakteristik af Gud). Jung skal ikke læses i form af mannakorn, nappet fra mesterens verbalinspirerede værk, men i store sammenhænge; for kun den store sammenhæng formidler kontakten til den tyske kulturarv, som er den ’kontingente’ forståelsesnøgle til værket, og kun den store sammenhæng lader én opdage Jungs grebethed, hans religion, som er værkets ’transcendentale’ forståelsesnøgle. Dette er jo et farligt besvær, navnlig i vore dage hvor alt må gå rask fra hånden; Jung *er* svær. Men det er der ikke noget at gøre ved – andet end at gå i gang, f.eks. med at læse »Psykologi og religion« (Gyldendal 1968) forfra og til enden bevåbnet med en fremmedordbog, eller – hvis det er til undervisningsbrug – fremstille en ordliste over alle vanskelige ord, begreber og åndshistoriske sammenhænge. Så vil man være kommet betydeligt længere i forståelsen af religionen, sjælen og sig selv, end gennem Skogemanns udvalg af ’interessante’ high-lights.

Om vejen til religiøs erfaring siger Jung på s. 58 i Skogemanns bog (og i Vagn Simonsens oversættelse): »den er tvetydig, tvivlsom og dunkel. Den indebærer farer og vovestykker; det er en usikker vej, som man kun kan gå, om Gud vil, uden sikkerhed og uden foreskrevne regler.« Ja, det tør man nok sige. Men mon Jung alligevel med disse ord har tænkt sig at ophæve grammatikkens foreskrevne regler? I originalen (Ges. Werke 9/I s. 233) siger han: »... ein unsicherer Pfad, den man nur *um Gottes willen* gehen kann,« og »um Gottes willen« betyder – gudhjælpemig – ikke ’om Gud vil’, men ’for Guds skyld’. Det bliver teksten ikke lettere forståelig af, men hvorfor skal det også være let forståeligt? Sagen selv er jo en afgrund af tanker – hvis man 1) kan tysk og 2) kan se at Jung er religiøs her. For siger han ikke her dels, at det at være religiøs forudsætter en magt der er radikalt overordnet over Jeget, dels at ens religiøse erfaring sker ’for Guds skyld’, dvs. er noget Gud er interesseret i, og måske endda afhængig af? Gud skulle altså behøve mennesket til at hjælpe sig til klarhed over nogle usikre punkter i sit væsen? (Sml. Jung, Brief an Erich Neumann 10.III.1959, i: Briefe III, Olten 1973, s. 238 ff.) Endnu venter det på at blive forstået, at Jung – foruden at være en stor psykolog – er en teolog for Herren.

For religionen er nu engang alt for stor en sag til, at den kan rummes alene i psykologiske *eller* i teologiske begreber. Den behøver lys fra begge disse videnskaber, ja fra alle de sprogspil mennesker færdes i. For religionen er den højeste sag.

Lars Bo Bojesen

NYT FRA

ASKOV HØJSKOLE

INDHOLD

	side
Askov Højskole 1986-87	3
Sidste vinter	7
Sommerholdet 1987	9
»Askov Lærlinge 100 år« – et festligt tema for sommermødet i jubilæumsåret	11
Beretning Askov Lærlinge, 1987	13
Generalforsamling i Askov Lærlinge 1987	16
Elevstatistik	18
Askov Lærlinges regnskab	20
Askov Højskoles regnskab	21
Elever på Askov Højskole 1987-88	24

Omstående forside er udført af Terkel Arnbjørn

Askov Højskole 1986-87

»Askov fra istid til nutid« var titlen på en stor og fornem udstilling i Gule Hus fra midten af oktober og en lille måned frem. Anledningen var Askov Bylaugs 100 års jubilæum, og drivkraften bag det omfattende projekt var den nye museumsinspektør for Vejen, Holsted, Brørup mag. art. Svend Aage Knudsen. Tidspunktet gjorde, at ikke blot byens og egnens folk, men også vinterskolens elever kunne få glæde af udstillingen, der var bygget op omkring et stort panorama over området fra Kongeåen til Askovs nordlige udkant. Man kunne vandre hen over hele landskabet, og det gav et godt indtryk af, hvordan bosætningen i området var begyndt årtusinder tilbage nede ved Kongeåen, hvorfra bebyggelsen var vandret nordover til stedet, hvor Askov nu er og har ligget siden Vikingetiden. Man så, hvordan gårdene var placeret, omgivet af store uopdyrkede strækninger, i 1790-erne, umiddelbart inden udskiftningen, 70-80 år før højskolen kom ind i billedet i 1865. – Den bedste introduktion til egnen, noget elevhold kunne få.

Ellers startede vinterskolen som sædvanligt 1. november med modtagelse ved husværterne og kaffe i husene, middag kl. 18, åbningsmøde i Tårnsalen kl. 20 og efterfølgende samvær i Gule Hus. Få dage efter var arbejdet i gang. Behovet for en lang »indkøringsperiode«, som man kendte det i 70-erne, har været mærkbart aftagende de senere år. Man længes efter at komme til sagen, en indstilling, vi fra højskolens side bestemt ikke har grund til at beklage – når sagen er god nok. Der har i disse år været talt meget om, at højskolebegrebet står i fare for at udvandes på den ene eller på den anden måde, men der er i hvert fald også en helt modsat tendens, som vi synes, vi har oplevet på de seneste hold. Det er det opmuntrende midt i en på mange måder vanskelig tid med svært forudsigelige svingninger i elevtallet og skoleøkonomien.

Især efterårsmånederne er en vanskelig periode, så vidt vides generelt. Det er i januar, højskolerne har den store tilgang. For denne vinterskoles vedkommende var det flertallet, der startede til januar. Men hvorfor så ikke ændre terminerne? Det er der mange grunde til ikke at gøre, en af dem er, at næsten ingen, der vælger 6 måneders-opholdet, fortryder dette valg. Desuden kan det føles som et frisk pust og en gavnlige udfordring, at nye kommer til et par måneder fremme i forløbet.

Men det betyder naturligvis også, at vi må tage andre ting ind på skolen i november og december, i 1986 var det, som året før, Undervisningsministeriets EDB-kurser for de frie skoler. Samtidig havde Lars Bo Bojesen sit 14-dages kursus om religion og psykologi og Richard Andersen en helt ny type af kursus, »14 dage på Askov Højskole«, hvor ideen er den, at så meget som muligt skal være fælles med den almindelige vinterskole.

I januar fulgte så kurset »Religion og livsanskuelse«. Det drejede sig denne

gang om den voksende interesse for religion og verdensanskuelse, som viser sig mange steder, bl.a. i de nyreligiøse bevægelser og hos repræsentanter for naturvidenskaberne, samtidig med at ideologier tydeligvis ikke længere er sagen. Hvad indebærer hele denne nyorientering?

Også i februar og marts var der nogle mindre korte kurser parallelt med vinterskolen, »Forfatterværksted« med Knud Peder Jensen, »Emil Nolde og Ekspressionismen«, tilrettelagt og ledet af Karen Holst, samt et kursus i billedvævning med Rineke Hansen som kursusleder.

Et nyt element i vinterskolen var en rejse til Prag som afslutning på forløbet. Ikke alle elever kunne deltage, denne ekstra uge var jo ikke med i programmet fra først af, men det blev alligevel et pænt stort rejsehold. Lærerrepræsentanterne var Thormod Christensen, Vagn Hansen og Knud Peder Jensen. Og succes'en var indiskutabel, så resultatet blev, at der nu indtil videre simpelthen indgår en sådan rejse i vinterskolen, der således bliver på 8 uger før jul og 16 uger efter jul, det sidste også til glæde for dem, der samler points med henblik på videre uddannelse.

I de senere år har man hørt meget om, at det er specialhøjskolerne, der er i vælten i dag på de såkaldte almene højskolars bekostning. Er der måske noget om, at det bliver for spredt med den brede emnekreds? Det afhænger ene og alene af, hvad man vil med det brede udbud, om man har det alene for mangfoldighedens skyld – eller for sammenhængens skyld. Holder man sig til stadighed for øje, at det dybest set, trods de forskellige tilgange til sagen, dog er den samme sag, det gælder, hvad man så end vil kalde den – livsoplysning hed det engang – så skal der også nok komme en helhed ud af det. Det viser sig bagefter og afspejles i regelen også i de arrangementer, foredrag, diskussioner m.m., der har været undervejs.

Ser man tilbage på vinteren 86-87, er det således tydeligt, at megen opmærksomhed har samlet sig om de udfordringer, der udgår fra den moderne teknologi, ikke mindst bioteknologien. Om emnet gensplejsning indledte psykiateren Birgit Petersson en diskussionsaften tidligt på vinteren. (Birgit Petersson var også medindleder ved et større offentligt møde på skolen om samme emne i september). I marts talte universitetslektor Viggo Mortensen om: »Videnskab, teknik og etik« ved et møde arrangeret sammen med Folkeuniversitetet. H. C. Hansen holdt en foredragsrække med titlen: »Kan vi styre den bioteknologiske udvikling?«, Thormod Christensen talte om fremtids- og informationssamfundet, det sidste i forbindelse med et meget vellykket besøg af Riber Kjærgård Landbrugsskole, og undertegnede holdt tre foredrag om: »Frygten for fremtiden – berettiget eller overdrevet?«. Filmen »Fremtidens børn« (om gensplejsning) blev vist, og et besøg af repræsentanter for Greenpeace bør vel også nævnes i denne sammenhæng.

Det var én linie i vinterskolens arbejde. Meget andet kunne naturligvis have været nævnt, både af indslag »udefra« og fra skolens eget undervisningsprogram. Men i en beretning som denne kan nu engang ikke alt være med.

Der har som omtalt sidste år været en del ændringer i kredsen af lærere og medarbejdere ved skolen inden for det sidste par år. Det kan tilføjes, at

vi fra 1. maj fik en ny dramatiklærer, Anders Pertou, som ved siden af timerne her studerer faget ved Århus Universitet.

Kristian la Cour, der har diplomeksamen fra konservatoriet og er medlem af Vestjysk Symfoniorkester fik timer i forbindelse med morgensang og medvirkede ved sang- og musikundervisningen samt i talrige lige så vigtige sammenhænge uden for det egentlige undervisningsprogram.

På sommerskolen kunne vi glæde os over et væsentligt større elevtal end året før. De fleste af de korte kurser var også velbesøgt. Det gælder først og fremmest de 14 dage i juli, hvor emnerne var »Arkitektur og billede«, ved Karen Holst, »Møde med grænselandet«, ved Richard Andersen, samt »Danmark, danskerne, dansk«. Hvad det sidste angår, foregik såvel planlægning som udførelse i samarbejde med Det danske Selskab. Kursusledere var Henning Dockweiler og Ulla Henningsen. Hertil kommer to kurser tidligere på sommeren, Lars Bo Bojesens »Det lykkelige menneske« og »Lær et næsten ukendt Sønderjylland at kende«, ved Richard Andersen.

Sommerskolens foredragsprogram så således ud: »Poul la Cour og forsøgsmøllen i Askov« (H. C. Hansen), »Markante skikkelser i nyere dansk historie« (Richard Andersen), »Tre foredrag om fænomenet tid« (Lars Bo Bojesen), »Korte rids af Askov Højskoles historie« (Richard Andersen), »Af den tjekkiske eksilforfatter Milan Kunderas roman »Tilværelsens ulidelige lethed« (Hanne Rydal), »Informationsfundet« (Thormod Christensen), »Om fænomenet lykke« (Hans Henningsen), »Konsekvenser af den biotekniske udvikling« (H. C. Hansen), »Den unge Henrik Pontoppidan« (Bent Haugaard Jeppesen), »Grundtvigs menneskesyn, virkelighedsopfattelse og højskole-tanke« (Hans Henningsen), »Nogle grundtemaer hos K. E. Løgstrup, Suvæ-råne livsytringer, Helhedsforståelse, Mennesket og universet« (Hans Henningsen).

Ved grundlovsmødet 5. juni talte Ole Wivel. Og som for fire år siden blev hele mødet transmitteret af TV. Sommerskolens kor og folkemusikorkester medvirkede under ledelse af Inger Marie la Cour. Ved klaveret sad Kristian la Cour, som også til lejligheden havde komponeret en ny melodi – til en sang af Ole Wivel, »Egetræet tungt af alder«.

I juli havde vi besøg af forfatteren Knud Sørensen, og fhv. minister Ivar Hansen samt folketingsmedlem Lili Gyldenkilde lagde op til en god og saglig diskussion om »Det nære samfund«.

1987 var jo hundredåret for oprettelsen af elevforeningen Askov Lærlinge, hvilket satte sit præg på sommerlevmødet, der traditionen tro afholdtes i week-end'en lige før Sct. Hans.

Ved efterårsmødet meddelte Mogens Melbye officielt, at han ønskede at trække sig tilbage – efter 16 års ansættelse ved Askov Højskole for helt at hellige sig, dels embedet som domorganist i Ribe, dels andre arbejder, som kræver samlet tid. Melbye var jo ikke blot musiklærer, men også arrangør af talrige koncerter på skolen. I denne sidste funktion vil han stadig være aktiv, når lejlighed byder sig.

Den 23. juni kunne Ingrid Hasseriis have fejret sin 90 års fødselsdag, men tre uger før modtog vi den pludselige meddelelse om hendes død, på

plejehjemmet her i Askov, hvor hun netop var flyttet ind. Begravelsen foregik torsdag den 4. juni. Ved den efterfølgende mindesammenkomst på skolen blev der tegnet et smukt billede af Møllehuset, som mange har kendt det gennem de mange år, Frode og Ingrid Hasseriis var knyttet til Askov Højskole. Det var, som en udtrykte det, et af de hjem, som bar skolen – gennem fire årtier.

Hans Henningsen

(Anne-Lene Schmidt, elev 1987)

Sidste vinter

Historien om, hvordan 100 højskoleelever forsøgte at finde sig selv

Da vi kom, var sommeren forsvundet under et tykt, mønstret tæppe af visne blade. De lå og rådnede ude på græsplænen, og gartneren kæmpede ihærdigt for at få dem væk. Novembers blæsevejr var på trapperne, og sammen med det kom vi med vores tasker fyldt med rene sokker, fotografier af familien og gamle venner, og en masse forventninger til næste punkt på programmet – et ophold på Askov Højskole.

Alle havde en historie at fortælle – og det gjorde vi. Novembers evigt silende regn blødte op for hæmningerne, og snart vidste alle alt om alle. Højskolens stolthed, biblioteket, blev suppleret med en samling omvandrede biografier af kød og blod.

Nogle kom med en masse problemer og ville forsøge at løse dem ved at forlade det miljø, de trådte vande i. For andre var højskoleopholdet en overgang til noget nyt. Men alle var vi fast besluttede på at finde os selv.

At finde sig selv. En floksel, men egentlig meget sigende. Hvor må det være dejligt at kunne kramme sig selv, og få alle de løse forbindelser til at hænge sammen. Og så fandt vi jo ikke bare os selv. Vi fandt også hinanden. Nye venner og måske en kæreste.

Det gik helt automatisk. For ti år siden fandt man sig selv ved at sidde med bare tæer i en stor rundkreds og kigge sig selv i navlen. For os handlede det om at blive konfronteret med mange forskellige meninger og gemytter. Om det så var, når vi bankede hinanden i volleyball, drejede askebægre i keramikværkstedet eller spiste gulerodssalat og stegt lever i spisesalen, var for så vidt ligegyldigt.

Og månederne gik. Foredrag, fester og folkedans. Sladder og sort kaffe. Hyggelige vinteraftener. Altsammen er det brikker i det puslespil, som blev til vores højskoleophold.

Menneskeligt blev vore grænser udvidet betydeligt, men efterhånden gik vores materielle verden ikke længere end til Askov Brugs og Vejen Station. Vi var så optagede af os selv, at Reagan såmænd kunne have udraderet Kreml med en atombombe, uden at vi ville have opdaget det ... højskolen var en lille tryghedsboble. En ghetto. Det, der foregik der »ude i samfundet« ansede vi ikke.

Så da foråret kom til Askov var det tid at komme videre. Stablen af keramikaskebægre var vokset op i himlen, og gulerodssalaten sad fast i hal-sen. Vi pakkede sokkerne og fotografierne ned i tasken igen og så af sted. Nogle mere forvirrede end da de kom, men de fleste med en følelse af at have fået nogle af alle de løse forbindelser hængt sammen.

Marianne Vestergaard
Vinterskolen 1986/87

Karneval, vinteren 1987.

Foto: Anne Marie Rolskov

Sommerholdet 1987

Vi var elever på Askov Højskoles sommerhold fra 1. maj til 23. juli, og vi er blevet bedt om at fortælle lidt om den sag.

Sådan et højskoleophold er jo for en stor del, hvad man selv gør det til. Det er næsten umuligt at sige noget helt generelt, om det at være på højskole, så det bliver om vores egne oplevelser, vi vil fortælle.

Når en relativt stor flok mennesker, – alle steder fra, – og med forskellig baggrund og væremåde – mødes med hinanden, hver dag i flere måneder og skal få det til at fungere sammen, er det indlysende, at det både gi'r oplevelser af negativ og positiv karakter. – Hvis vi slår op i vores kalender eller i vores tanker fra maj til juli, er det et tidsrum fyldt med begivenheder. Noget, vi alle konstant brokkede os over, var vejret. Det øsede ned i ugevis, men lige meget hjalp det! Kun med mellemrum skinnede solen ned til os, og i disse herlige stunder fandt man størstedelen af os »på græs« med næsen i vejret. I »regntiden« drak vi f.eks. te, spillede kort og hørte musik, – eller vi filosoferede/diskuterede om verden, som den ser ud inden og uden for »murene«. Når vi altså ikke var til timer. Vi levede »beskyttet« på højskolen i »smørhullet« Danmark. Der var alligevel en masse nye impulser, tanker, som vi kunne tage stilling til evt. undre os over eller lære noget af.

De uforudsigelige hændelser lærte os mere om, hvad det er for en mystisk verden vi lever i.

Askov Højskoles undervisning er på et højt niveau, det har den jo også tradition for. Der er også et stort udbud af fag, det synes vi er godt. Fra den evaluering, vi havde midt i forløbet ved vi også, at højskolen nødtigt vil specialisere sig.

Et fag som vi begge havde og syntes var enorm sjovt, var dramatik! Vi tilbragte mange timer på at indøve vores stykke, Svend, Knud og Valdemar. Mange af aftenerne øvede vi som gale. Dels skulle mange af os overvinde scenskræk, og dels skulle vi arbejde sammen trods uenigheder. Endelig oprandt den store dag, vi var selv godt tilfredse med resultatet, dem som så det, synes det var vellykket. Efter alt det »mas« var det »fladt« opførelsen så hurtigt var overstået! Som når en vært har stået i flere dage og forberedt en middag, og den er spist i løbet af nul komme fem.

En folkehøjskole er selvfølgelig for alle, uanset deres baggrund. På Askov mødte vi derfor også mennesker med problemer som psykisk sygdom. Alle kommer ud i kriser før eller senere, men har man svære problemer, er det måske svært at imødegå den udfordring, det er at være på højskole. Det er som regel gavnligt at tage på højskole, men man skal holde sig det for øje, at omvæltningen for nogen bliver så stor, at det meget let føles som nederlag

i stedet for sejr. Det kommer i høj grad også an på hvor vidt man selv har besluttet sig for opholdet eller om man er blevet anbragt. Vi mener at som det er nu, er det meget tilfældigt om folk bliver støttet ordentligt eller ej. Hvem er ansvarlig og hvad stiller vi op???

Noget af det mest positive ved at tage på højskole, synes vi er at lære at bruge sig selv og andre. Man kan få meget ud af at lytte og ved at være så åben som muligt over for hinanden.

Med venlig hilsen

Hanne Kasper og Nynne Christiansen

(Susanne Rahbek, elev 1987)

»Askov Lærlinge 100 år« – et festligt tema for sommermødet i jubilæumsåret

Som det vil fremgå af ovenstående tillod vi os i år at fejre os selv! Denne »ubeskedenhed« dog undskyldt af, at vi var så mange, der deltes om at have fødselsdag. Ret beset alle Al-lærlinge, men nok først og fremmest de, der deltog i sommermødet.

Denne festligholdelse af jubilæet markerede sig nok stærkest om lørdagen, der jo traditionelt er den dag, vi har fest. Festmiddag, revy og bal med »Inter City Jazz«, men også ved Richard Andersens levende foredrag om »Højskolen og dens kunder« – et farverigt potpourri af anekdoter og fortællinger om »elever, der kom til Askov for at finde sig selv, men fandt en anden!«

Midt i denne celebration af det forgangne forsøgte vi dog at undgå det snærende traditionsbundne, idet vi også fandt plads til en fornyelse af formen. Dels havde vi bedre tid til den veltillavede festmiddag, dels fik den glidende og umiddelbar overgang til revyen. De farverige rammer, blomster, pyntede borde og ikke mindre end to hyggepianister – en i spisesalen, Hans-Jørgen Pertou, og en i festsalen, Kristian La Cour – understregede, at dét her var fest!

Dette yderligere fremhævet af Hans Møllers festtale. En »ældre« lærers vittige causeri over de tidernes skiften, han selv havde været vidne til. Samt et tillykke til foreningen, der også fandt sit udtryk i hans festsang – særligt i omkvædet: »Frem Lærlinge, Frem!« Også Hans Henningsen gav udtryk for sin udelte begejstring for en elevforening, der ikke alene havde nået den høje alder, 100 år, men også holdt sig levende og derfor synes at kunne bestå »ikke blot i yderligere 100 år, men for evigt«!

Festdeltagerne kunne altså gå til revyen med oprejst pande og i højt humør. Et ideelt grundlag for underholdning, men også forpligtende. Kunne revyen nu leve op til folks forventninger om en fortsat humorfyldt aften? Publikumsreaktionerne kunne tyde på det! Men revyen var ikke kun en succes på dette plan. Den markerede også et frugtbart samarbejde mellem AL, lærere og sommerskolen. Et samarbejde, der i øvrigt også sås andre steder – nemlig på det mere praktiske område. Tak for det! Og tak til Svend-Åge, Marie og Jytte!

Af lørdagens mere traditionelle indslag skal nævnes: volleyball og folkedans (heldigt afviklet i godt vejr og med entusiastisk deltagelse), Sankt Hans-bål og natcaféen i Fengers Hus til den lyse morgen.

Knud Holst's polemiske foredrag, søndag, »Kulturarv – folkearv. Fra vision til video« – provokerende i formen – affødte en livlig debat. Og der sattes derved et fint punktum for et sommermøde, der syntes at lykkes.

I det hele taget syntes der at være generel tilfredshed med den måde, hvorpå vi fejrede 100-års fødselaren, i og med vi viste, at AL, trods sin høje alder, stadig er ung og i vigør. En opfattelse, der også deltes af sommer eleverne, for hvem det nye bekendtskab, AL, var et frisk pust på sommerskolen. Man kan så håbe på, at dette positive indtryk resulterer i en medlemsfremgang.

På sommermødeudvalgets vegne,
Birger og Anders

Beretning Askov Lærlinge, 1987

Når man giver sig i kast med det arbejde, det er at danne en ny forening, så er der næppe mange der gør sig tanker om hvad foreningen vil udvikle sig til gennem det næste hundrede år, hvis der overhovedet er nogen der forestiller sig, at den vil eksistere i hundrede år.

Ikke så få foreninger er dannet på baggrund af en aktuel situation, for nogle år senere at blive opløst, fordi vilkårene ændrede sig, og foreningen dermed mistede sin nødvendighed.

Når vi i år har kunnet fejre Askov Lærlinges 100 års jubilæum, må det tages som et tegn på, at der stadig findes et stykke arbejde som det er nødvendigt at gøre, og som bedst udføres af en flok forhenværende højskole-elever. Ikke de samme opgaver som for hundrede år tilbage, men opgaver der, til trods for ændrede vilkår, stadig har rod i den samme tradition, – det samme menneskesyn som dengang.

Da foreningen blev oprettet, var opgaven af en meget håndgribelig karakter: at skaffe økonomisk opbakning for skolen og dens elever. Senere blev opgaverne knapt så konkrete. Men drivkraften er den samme – troen på at det er nødvendigt med en anden form for uddannelse, end den det traditionelle skolesystem kan tilbyde.

Den tro har det, i årenes løb, ikke været svært at finde opbakning om. Et sommer- eller et vinterophold på højskolen har kunnet overbevise de fleste om, at her stod man over for noget særligt, ikke en tilfældighed i éns tilværelse, men et vendepunkt.

Igennem mange år var et medlemskab af elevforeningen en selvfølgelig ting efter et ophold. Men hvad der er en selvfølge for én generation, behøver ikke at være det for en anden. Når vi i dag fortæller om elevforeningen til et hold elever, oplever vi et særdeles køligt og forretningsmæssigt forhold til det at blive medlem, hvis vi da overhovedet oplever interesse. Man vil vide hvad man får for pengene, og foreningens årsskrift og blad bliver nøje studeret: *Er det pengene værd?*

Når elevtallet bliver mindre, er det naturligt, at også elevforeningens medlemstal falder, da der er færre der er berettigede til et medlemskab. Men det er samtidig en stadig mindre procentdel af et elevhold der bliver medlem, hvad der kan være sværere at forklare ud fra de almindelige konjunktursvingninger.

For det er vel ikke tiden, der er løbet fra elevforeningen – d.v.s. ideen – d.v.s. troen på at højskolen er nødvendig? Det tror vi i hvert fald ikke på i den nuværende bestyrelse. Men uanset vores egen indstilling må vi erkende, at opbakningen om elevforeningens arbejde, i væsentligt omfang udebliver fra de nyere elevhold.

Vi kan godt finde en del undskyldninger for hvorfor det *må* være sådan: elevklientellet har forandret sig, uddannelsesbaggrunden er ændret, familie og arbejdsmønstret er anderledes, men uanset hvor gode undskyldninger, melder der sig stadig det spørgsmål, hvorfor højskoleopholdet, for mange, i dag, tilsyneladende ikke står som noget *særligt*, men snarere som noget *andet*, en *pause*, en *tilfældighed*?

Men hvis indtrykket af et højskoleophold i dag er en *tilfældighed*, så er det næppe den direkte økonomiske støtte der er behov for, som da foreningen blev oprettet. Snarere er det vi kan gøre, at lægge vægt på den anden del af foreningens nuværende formålsparagraf: – *samt at medvirke til udbredelsen af kendskabet til den danske folkehøjskole.*

Det er ikke kun en bestyrelsesopgave, det er en opgave for hver og én, der tror på at højskolen stadig er et nødvendigt modstykke til det traditionelle skolesystem. Den opgave løses ikke kun ved at betale kontingent til en forening der har en pæn formålsparagraf, den løses først for alvor gennem den enkeltes engagement udadtil og indadtil. Udadtil ved at dokumentere at højskolen lever, og er nødvendig, – indadtil gennem en saglig og loyal kritik, der sikrer at højskolens arbejde altid ligger i brændpunterne og ikke i rutinen. Den kritik der bedst gives af en flok *forhenværende*.

Kritikken *er* der plads til. Vi mærker det ved vores møder, og i den almindelige samtale – som elevforening bliver vi ikke kun betragtet som en hyggeklub for nostalgiske *forhenværende*, vi bliver også brugt, – som kritikere, som prøveklude, som medhjælpere, som samarbejdspartnere. Det er den funktion der nok giver den største motivation for arbejdet i elevforeningen – at samspillet med skolen fungerer så man føler at man kan bruges, – at man bliver brugt, ikke som administration i en historisk forening, men som en del af baglandet for højskolen.

Opbakningen om højskolens ide, udbredelsen af kendskabet til den danske folkehøjskole, den loyale kritik, – det er altsammen u håndgribelige størrelser. Nogle af dem kommer lidt mere praktisk til udtryk. Et af de væsentlige steder er arbejdet i skolens styrelse, hvor budgetter, regnskaber og byggesager ganske vist kan bringe én i tvivl om, hvor Ludvig Schrøders højskole befinder sig i de officielle papirer, men der bliver dog også, af og til, tid til en drøftelse af både den almene højskoles og især Askovs mere generelle situation.

En række andre konkrete opgaver er selvskravne. Det gælder årsskriftet, sommermødet, og elevstøttefonden. For de to sidstnævnte følger selvstændige beretninger senere. Dertil kommer foreningens blad, som vi begyndte at udgive sidste år, og som er ved at etablere sig lige så fast som de øvrige aktiviteter.

En særlig opgave i år har været arbejdet med et jubilæumsskrift. Vi har måttet ændre ide undervejs, og aftalte indlæg er udeblevet. Vi har derfor ikke fået det færdigt til efterårsmødet som planlagt. Indlæggene er skrevet af forskellige forfattere, der, med udgangspunkt i egne højskoleerfaringer, giver deres bud på hvor højskolens opgaver ligger i dag.

Hovedparten af bestyrelsens arbejde bliver gjort i udvalg, der mødes efter

behov. Bestyrelsen har været samlet, i sin helhed, fire gange i løbet af året, alle fire møder er holdt på Askov.

Medlemstallet er faldet lidt, fra 670 Askov Lærlinge medlemmer og 548 medlemmer gennem Dansk Udsyn i 1986, til i år 571 Askov Lærlinge medlemmer og 595 Dansk Udsyn abonnenter. En nedgang på 52 til i alt 1166 medlemmer.

Det faldende medlemstal, kombineret med et regnskab og et budget der ganske vist balancerer, men ikke umiddelbart levner mulighed for øgede aktiviteter eller eksperimenter, har givet anledning til, at en af de første og væsentligste opgaver for den nye bestyrelse bliver en samlet gennemgang af alle foreningens aktiviteter, med henblik på en vurdering af arbejdsindsats og økonomi inden for de enkelte områder. Det bliver ikke en let opgave at gå i gang med, fordi mange af vores opgaver er bundet af både traditioner og præcedens. Alligevel mener vi, at det er en opgave, det er nødvendigt at tage fat på, både af økonomiske hensyn, og for at sikre en stadig bevægelse i foreningens arbejde.

Foruden det mere ideologiske samarbejde med skolen, som jeg har været inde på før, finder der også et meget praktisk og håndgribeligt samarbejde sted, hvor en lang række enkeltpersoner har andel i, at det kan lade sig gøre at drive en elevforening som Askov Lærlinge, og ikke mindst at få afviklet møder og arrangementer. Det gælder kontorets, køkkenets, rengøringens og pedellens arbejde, det gælder hjælp og råd fra biblioteket og lærerstaben, og ikke mindst hjælp og ideer fra Hans Henningsen, Thormod Christensen og vores to revisorer Anna Louise Huggler og Jan Glenstrup. Jeg vil gerne sige alle tak, for det store praktiske arbejde I har gjort for foreningen i årets løb.

Jeg vil også gerne sige tak til Grete Rivad, Una Berg og Jakob Grum der er på valg, og ikke ønsker at genopstille til bestyrelsen, for Jeres arbejde i de forløbne år.

Der er et stykke arbejde, det har været nødvendigt at gøre gennem 100 år, og som bedst gøres af en flok forhenværende højskoleelever. Et arbejde der stadig har rod i den samme tradition – i det samme menneskesyn som dengang. At der eksisterer en forening med navnet Askov Lærlinge må tages som et tegn på at arbejdet fortsat er nødvendigt. – Lad os tage fat på de næste hundrede år!

Niels-Erik Jørgensen

Generalforsamlingen i Askov Lærlinge 1987

I år blev generalforsamlingen flyttet til tårnsalen frem for foredragssalen. Hensigten var at øge interessen blandt deltagerne i efterårsmødet for at bruge godt en time til elevforeningens anliggender. For så vidt som der kom op mod 80 deltagere lige som i 1986 lykkedes det også.

Dirigenthvervet blev igen lagt i hænderne på Jan Glenstrup, der med en dagsorden uden større sager fik en rimelig let opgave.

Økonomisk var det forløbne år ikke ubetinget gunstigt. Regnskabet, der blev fremlagt af Thormod Christensen, udviste et underskud på knap 2000 kroner. Ved årets udgang var kassebeholdningen nede på 2800 kroner. Medlemstilbagegangen var mindre end de foregående år, nemlig 52 netto. Direkte medlemmer af Askov Lærlinge blev der 99 færre af, så tallet nu er 571. Til gengæld noterede Dansk Udsyn en fremgang fra 548 til 595. Regnskabet blev godkendt.

Formanden, Niels-Erik Jørgensen, og Birger Hansen aflagde bestyrelsens beretninger, der begge er trykt andetsteds i årsskriftet. Beretningerne blev godkendt, men inden blev der givet lejlighed til at kommentere Niels-Eriks beretning, der apellerede til det.

Der faldt kun få bemærkninger, og et spørgsmål om, hvad der skal forstås ved skolens menneskesyn, blev af dirigenten vurderet til at være for bredt til at det kunne høre hjemme i den sammenhæng.

I stedet tog Hans Henningsen udgangspunkt i det, da han berettede om årets gang på Askov Højskole. Han mente, at hemmeligheden består i, at det ikke kan besvares definitivt, fordi skiftende tider stiller nye opgaver, men noget essentielt er at sikre, at skolen er centralt placeret i den folkelige debat.

Una Arnbjørn Berg berettede om Askovgården i København, hvor der i foråret blev gjort et forsøg på at genskabe en Askovkreds i hovedstaden. Der var dog en skuffende lille tilslutning. Til gengæld kunne Jørgen Schou Pedersen fortælle, at Askovkredsen i Århus lever og har det godt.

Foreningens smertensbarn, blev Elevstøttefonden kaldt. Kirsten Milthers oplyste i sin beretning om fonden, at et ret stort arbejde med at søge tilskud forskellige steder har givet skuffende lidt. Formuen er vokset til 33.587 kroner, hvilket hun betegnede som flot, når man tog i betragtning, hvordan det er sket – ved salg af trøjer og plakater samt nøglepenge. Sidste år rundede formuen 26.000 kroner. Birgit Jensen foreslog, at medlemmerne på den næste kontingentoprkævning får mulighed for at runde op til 100 kroner. Gør alle det, så vil fonden nå sin startkapital på 50.000 kroner i foråret.

Netop kontingentet blev igen i år indgående diskuteret. Ikke på grund af et nyt ønske fra bestyrelsen om en forhøjelse, men efter forskellige forslag om at indføre en introduktionsrabat for nye medlemmer. Bestyrelsen kunne

ikke støtte nogle af forslagene, og de blev nedstemt med stort flertal. Niels-Erik afviste dog ikke, at der kan laves en eller anden rabat-ordning, og det vil bestyrelsen arbejde med et forslag om i det kommende år.

Kontingentet for det kommende år blev fastsat til uændret 80 kroner. Der var ikke indkommet nogle forslag, og generalforsamlingen sluttede med valg.

Birger Hansen og Kirsten Bomholt blev genvalgt, mens Jens Bang nyvalgte. Som suppleanter valgtes tre gange Marianne med efternavnene Villadsen, Vihøj og Poulsen.

Grete Rivad og Una Berg ønskede ikke at fortsætte, og Jakob Grum, der som suppleant var indtrådt i bestyrelsen i årets løb, genopstillede heller ikke.

Endelig blev Jan Glenstrup genvalgt som revisor.

Dagen efter generalforsamlingen konstituerede bestyrelsen sig således:

Niels-Erik Jørgensen, formand og styrelsesrepræsentant
 Kr. Bøcker Larsen, næstformand og styrelsesrepræsentant
 Uffe Tønning, sekretær
 Kirsten Milthers, elevstøttefonden
 Anders Pertou
 Birger Hansen, sommermødeudvalget
 Kirsten Bomholt
 Sofie Petersen
 Morten Grum
 Anne Marie Rolskov
 Jens Bang
 Pernille Dam Andersen, sommermødeudvalget
 Ulla M. Kamp

Ref. *Uffe Tønning*

Elevstatistik

Der er nedenfor anført en kortfattet elevstatistik over 2 af højskolens senest afsluttede lange kurser: Vinterskolen 1986/87 og sommerskolen 1987. Statistikken belyser aldersforhold, erhvervsbaggrund og skolemæssig baggrund udtrykt i procent.

Der var som sædvanlig nogle udlændinge blandt eleverne. På vinterskolen var der 16, medens der på sommerskolen var 11 og blandt disse var der henholdsvis 6 og 7 flygtninge fra Iran. De øvrige kom fra Ethiopien, Israel, Japan, Polen, Sri Lanka, Uganda og USA.

Elevernes fordeling på aldersgrupper fremgår af tabel 1. Selv om alderen varierer fra ca. 20 til ca. 70 år, er den største gruppe mellem 20 og 30 år, men der er også mange mellem 30 og 40 år. Nogle få elever, som ved kursets start ikke var fyldt 20 år, blev optaget på dispensation.

Elevernes erhvervsfordeling er anført i tabel 2.

Tabel 1.

ELEVERNES PROCENTUELLE ALDERSGRUPPERING OG DERES GENNEMSNI TSALDER

	mænd		kvinder		i alt	
	vinter	sommer	vinter	sommer	vinter	sommer
Under 20 år	3	5	10	7	6	6
20-24 -	19	38	47	42	31	40
25-29 -	24	14	20	25	22	19
30-39 -	33	29	10	15	22	22
40-49 -	16	10	3	7	11	9
50-59 -	5	2	10	2	8	2
60 og mere	-	2	-	2	-	2
I alt	100	100	100	100	100	100
Gennemsnits- alder, år:	32	32	28	28	30	30

Tabel 2.

ELEVERNES ERHVERVSFORDELING
i procent

	vinter	sommer
Landbrug	–	1
Søfart	–	–
Faglærte arbejdere	–	7
Ufaglærte arbejdere	12	5
Tekniske fag	9	1
Handelsfag	6	4
Kontorfag	7	5
Restaurationsfag	2	4
Sundhedsvæsen	3	5
Institutioner	3	6
Husholdning	–	1
Pensionister	10	6
Lærere	2	2
Studerende	18	17
Andre erhverv	2	4
Uopgivet	26	32
I alt	100	100

Elevernes uddannelsesmæssige baggrund fremgår af tabel 3. Gruppen med 8. klasse indeholder foruden dem, som har haft det 8. skoleår, også dem, som har suppleret deres 7 års skolegang med ophold på en ungdoms- eller efterskole.

Tabel 3.

ELEVERNES SKOLEMÆSSIGE BAGGRUND
i procent

	vinter	sommer
Studentereksamen og HF	43	41
Realeksamen	15	15
Mellemskoleeksamen	3	1
10. klasse	18	25
9. –	9	9
8. –	5	2
7. –	7	7
I alt	100	100

Askov Læringes regnskab 1986/87

Indtægt

Kassebeholdning ved årets begyndelse	kr. 4.745,17
7 medlemskontingenter (1986)	kr. 455,00
571 medlemskontingenter (1987)	- 47.360,00
595 abonnenter Dansk Udsyn	- 10.370,00
Støtte til A.L. Nyt	625,00
Renter og diverse	- 172,30
Balance	<u>kr. 58.982,30</u>
	<u>kr. 63.727,47</u>

Udgift

Kontorhold, porto, fragt m.m.	kr. 14.078,02
Tryksager	- 1.898,85
Rejsegodtgørelse	- 6.741,00
Askovgården	- 1.500,00
Aarsskriftet	- 26.325,60
A.L. Nyt	- 9.319,79
Repræsentation	- 728,50
Diverse	- 352,85
	<u>kr. 60.944,61</u>

Kassebeholdning ved årets slutning:

Kasse	kr. 0,00
Bank	- 2.200,89
Giro	- 581,97
Balance	<u>kr. 2.782,86</u>
	<u>kr. 63.727,47</u>

Askov den 2. oktober 1987

Thormod Christensen

Regnskabet er revideret og fundet i overensstemmelse med bilagene.

Askov den 2. oktober 1987

Anna Luise Huggler

Jan Glenstrup

Askov Højskoles regnskab

RESULTATOPGØRELSE FOR TIDEN

1. JANUAR TIL 31. DECEMBER 1986

Statstilskud – beregnet	6.094.337	
Lejeindtægter ved udleje af skolens ejendomme	312.608	
Indtægter ved udlæningskurser	2.254.894	
Skolepenge	<u>3.088.193</u>	
		11.750.032
Lønninger til ledere og lærere	3.091.208	
Vedligeholdelse af bygninger, lokaler, arealer m.v.	1.948.166	
Opvarmning, belysning, kraft og vand	1.009.129	
Rengøring	592.989	
Skatter, afgifter og forsikringer vedrørende bygninger	156.710	
Diverse skole- og administrationsudgifter	1.701.846	
Revisionshonorar	121.610	
Diverse udgifter og indtægter vedrørende kostafdeling m.v.	<u>2.830.674</u>	11.452.332
<i>Resultat før afskrivninger og finansiering</i>		297.700
Afskrivninger		<u>0</u>
<i>Resultat af primær drift</i>		297.700
Finansiering:		
Renter af lån med pant i skolens faste ejendomme	1.422.965	
Renteudgifter	<u>47.238</u>	
	1.470.203	
Renteindtægter	<u>0</u>	1.470.203
<i>Regnskabsmæssigt overskud</i>		<u>÷ 1.172.503</u>

der i henhold til højskolens fundats og bestyrelsens indstilling overføres til højskolens egenkapital.

BALANCE PR. 31. DECEMBER 1986

Aktiver

Omsætningsaktiver:

Kassebeholdning	10.689
Postgiroindestående	44.034
Værdipapirer	2.800
Mellemregning med elever, stat og kommune	735.439
Restance vedrørende skolepenge	10.965
Diverse tilgodehavender	152.721
Diverse forudbetalinger	275.528
Lagerbeholdninger, Forlaget	<u>72.825</u>
	<u>1.305.001</u>

Anlægsaktiver:

Ejendomme incl. faste anlæg og installationer til kontantværdi	44.256.900
Inventar og materiel	<u>1.129.615</u>
	<u>45.386.515</u>

Øvrige aktiver:

Aktiver tilhørende legater og fonds	251.823
	<u>251.823</u>
<i>Aktiver i alt</i>	<u>46.943.339</u>

BALANCE PR. 31. DECEMBER 1986

Passiver

Kortfristet gæld:

Skyldig vedrørende køb af jord	432.580
Forudberegnete skolepenge 1986/87	756.310
Forudbetalte skolepenge	42.900
Forudbetalt statstilskud for 1987	524.600
For meget modtaget statstilskud for 1986	408.945
Bankgæld	552.924
Andre kreditorer	<u>1.254.884</u>
	<u>3.973.143</u>

Langfristet gæld:

Prioritetsgæld	18.499.110
Regulering af kreditforeningsgæld til kursværdi	÷ 466.425
	<u>18.032.685</u>
Tilsvaret til »Aktiver tilhørende legater og fonds«	<u>251.823</u>

Egenkapital:

Kapitalkonto	<u>24.685.688</u>
<i>Passiver i alt</i>	<u>46.943.339</u>

Til sikkerhed for bankmellemværende har højskolen indlagt for kr. 900.000 ejerpantebreve med pant i matr. nr. 2E m.fl., 6D og 4BØ, og kr. 25.617 ejerpantebrev i matr. 4J.

Askov, den 21/5 1987

Hans Henningsen
Forstander

Thormod Christensen
Forretningsfører

Årsregnskabet er godkendt på højskolens bestyrelsesmøde afholdt i Askov, den 1/6 1987

Gunnar Thorlund Jepsen
Bestyrelsesformand

Revisionspåtegning.

Som højskolens valgte revisor har jeg revideret årsregnskabet for regnskabsåret 1. januar til 31. december 1986 og fundet det i overensstemmelse med højskolens regnskabsmateriale.

Kolding, den 31. marts 1987.

Svend Gaarde
statsautoriseret revisor

Elever på Askov Højskole 1987/88

Elever sommeren 1987

Ahmadinia, Mehdié, c/o Lis Thymann, Louisehøj 14, 2880 Bagsværd
Ambalawarnar, Sivakumaran, Randersvej 195, Sjellebro, 8544 Mørke
Andersen, Jørgen, Marbjerg Byvej 21, 4000 Roskilde
Andersen, Kim, Årbyvej 16, 4400 Kalundborg
Andersen, Pernille Dam, Falstersgade 11,1 th., 7000 Fredericia
Andersen, Rose, Marbjerg Byvej 21, 4000 Roskilde
Appleton, Peter John, Nybrovej 188, 2800 Lyngby
Bamdeg, Iraj, Ivar Huitfeldtsvej 61, 5220 Odense SØ
Bech, Ellen Rose,
Berg, Søren Riber, Østergade 35, 3700 Rønne
Bonde, Lone Birgitte, Dannebrogsgade 13 A, 1660 København V
Braad, Flemming, Gl. Vestergade 15, 5500 Middelfart
Carlsen, Tina Wennemoes, Hans Brogesgade 21,4 th., 8000 Århus C
Chahkandi, Athared, Bakkesvinger 44, 8700 Horsens
Christensen, Jørgen, Drejøgade 17 st.tv., 2100 København Ø
Christensen, Susanne, Skovvej 22 B vær. 14, 6400 Sønderborg
Christensen, Tine Graugaard, Langdalsvej 11, 8220 Brabrand
Christiansen, Nynne, Humlebækgade 34,2 tv., 2200 København N
Christiansen, Rikke Tranberg, Tved Gammelvej 9, 6760 Ribe
Dyhr, Finn Overgaard, Knudsvej 33, 8680 Ry
Eriksen, Allan Dam, Svinget 2,5 nr. 6, 9800 Hjørring
Eriksen, Henrik, Blågårdsgade 44,3 tv., 2200 København N
Ferens, Marian, Torvet 4, 9240 Nibe
Fukushima, Emi, Kajimansion 209, Aomadani 584, Mino-city, Japan
Hansen, Anne Line Kjær, Ravnkildevej 89, 9220 Aalborg Ø
Hansen, Elisabeth Marie, Havrevænget 6, 4220 Korsør
Hansen, Lars Peter, Strandvejen 1, 5500 Middelfart
Hansen, Lene, Vibevej 13, 8740 Brædstrup
Haraltdottir, Gudrun, Postbox 180, 9000 Vestmannaeyerne
Hedegaard, Bjarne, Gudrunsvvej 72,4 mf., 8220 Brabrand
Henningesen, Arne, Niels Bohrs Alle 23, v. 3222, 5230 Odense M
Holst, Klaus Søgaard, Vistoftvej 30, 8471 Sabro
Jacobsen, Ilse Merethe, Jægersborgvej 1,4., 2800 Lyngby
Jensen, Børge Højlund, Outrupvej 14 H, 8620 Kjellerup
Jensen, Jane, Præstemarken 41, 4450 Jyderup
Jensen, Kurt, Askov Højskole, 6600 Vejen
Jeppesen, Helle, Svenstrupvejen 8, 4130 Viby Sj
Juhl, Dorthe, Askov Højskole, 6600 Vejen
Kalland, Lone, Guldbækvej 21, Godthåb, 9230 Svenstrup J

Kasper, Hanne, Skovbrynet 3, 8883 Gjern
 Kersting, Lene M. G., Askov Højskole, 6600 Vejen
 Knudsen, Mette Øksnebjerg, Ryesgade 70 C, 5.tv., 2100 København Ø
 Knudsen, Neel Hjarnø, Møgelhøj 5, vær. 3, 8520 Lystrup
 Kristensen, Kristine Hjuler, Helsevej 2, Koldby, 7752 Snedsted
 Larsen, Bent, Årø 254, 6100 Haderslev
 Lauritzen, Per Frank, Lyngtorvet 18, 2.tv., 4600 Køge
 Lund, Henrik, Bramslykkevej 53, 2500 Valby
 Lund, Henrik Grøndal, Lindeparken 2 st.th., 8600 Silkeborg
 Lyndrup, Anna-Kirstine, Gothersgade 27,1., 8800 Viborg
 Madsen, Lone, Dragebakken 589, 5250 Odense SV
 Murugiah, Uthayakumar, Allé gade 2 B, 1.th., 7500 Holstebro
 Neshatfar, Mohammad Reza, Hybenvej 37, 3.th., 8700 Horsens
 Nielsen, Marianne T. Schmidt, Amtoftevej 14, 8240 Risskov
 Nyegård, Ivan Holme, Elmelundsvej 4, 5200 Odense V
 Olesen, Frode John, Brogården, Strib, 5500 Middelfart
 Olesen, Grethe, Birkevænget 10, 3050 Humlebæk
 Pangburn, Karin Elizabeth, 2 St. Jude CT., Scotia, NY 12302, USA
 Pedersen, Anne-Marie Bækgård, Grækenlandsvej 61 st., 2300 København S
 Pedersen, Helle Gitte Vibæk, Kornvænget 227, 3600 Frederikssund
 Pedersen, Preben W., Agerhøj 37, 6880 Tarm
 Petersen, Jan, Stjernevej 19, 6300 Gråsten
 Pilegaard, Henriette, Prins Haralds Allé 45, 5250 Odense SV
 Pittman, Alan Bøgh, Istedgade 95, I., København V
 Rangvid, Kim Aron, Løvegade 55 B, 1., 4200 Slagelse
 Reitel, Vibeke, Gl. Kongevej 130 A, 1.tv., 1850 Frederiksberg C
 Rex, Hans Christian, Ludvig Holstens Allé 81, 2750 Ballerup
 Shanmugan, Raveendran, Bygaden 16, Nakke, 4500 Nykøbing Sj
 Shobeiry, Davoud, Bakkesvinget 34 st.th., 8700 Horsens
 Sørensen, Mads Christian, Nybrovej 304, 1. E32, 2800 Lyngby
 Tang, Peter, Kirkevænget 32, 6990 Ulfborg
 Tecele, Luul, Classensgade 40, 2100 København Ø
 Thominic, Anthony M., Tornskadevej 25, Brendal, 7600 Struer
 Tofterup, Bodil, Helgenæsgade 17 st., 8000 Århus C
 Udengaard, Keld Kaalby, Nørrebrogade 171, 2100 København Ø
 Warthoe, Henrik, Koll. 1.st., vær. 515, Universitetsparken, 8000 Århus
 Wofferd, James, Svenstrupvejen 8, 4130 Viby S
 Aaen, Per, Vesterled 1, 8300 Odder
 Aas, Anders, Aastrupvej 400, 9800 Hjørring

Elever vinterskolen 1987/88

Albæk, Nina, Hovedgaden 8, Tjørring, 7400 Herning
 Algertoft, Annelise, Hovmålvej 75,5., 2300 København S
 Ammayapillai, Nadarajah, Ulstrupvej 10, 8870 Langå
 Andersen, Finn Bang, Blåbærhaven 15,2 m.f., 2980 Kokkedal
 Andersen, Kaj, Gillesager 6 st.th., 2650 Hvidovre

Andersen, Lene, Nørremarksvej 166 st.th., 7120 Vejle Ø
 Andersen, Pernille Bundgaard, Nollundvej 195, 7200 Grindsted
 Andersen, Sten, Højetøphøj 15,2., 3390 Hundested
 Andersen, Stephan Erik Baybum, Søndermarksvej 9, 2500 Valby
 Anhøj, Lene, Torvet 1, 3., 8600 Silkeborg
 Berthelsen, Niels Gudrunsvvej 18,6 th., 8220 Brabrand
 Bock, Camilla, H.C.Ørstedsvvej 16, 8260 Viby J
 Bondegaard, Thomas, Klintebjerg 21, 7000 Fredericia
 Boring, Grit K., Toften 34, 6780 Skærbæk
 Bouroghani, Mohammad Hossein, Friggasvej 7, 7000 Fredericia
 Boysen Larsen, Birgit, Paltholmterrasserne 73 B, 3520 Farum
 Bram, Mathias, Grarup Overby 31, 6100 Haderslev
 Bromose, Ulf, Stordardenvej 26, 9510 Arden
 Bruselius, Dorte Lykke, Brændekildevej 20, 5250 Odense SV
 Carlsen, Hjørdis Wirth, Gl. Hestehauge 5 R, 5700 Svendborg
 Chanchiri, Mohammad, Mommarmarkvej 50, Vollerup, 6400 Sønderborg
 Christensen, Birger Mogens, Perlegade 94,1., 6400 Sønderborg
 Christensen, Gert Ove, Nyvej 31, 9500 Hobro
 Clausen, Erling Askjær, Lamdrupvej 101, 5853 Ørbæk
 Dammeyer, Niels, Bastrup Skovvej 8, 6580 Vamdrup
 Danielsen Lisbeth, Kærvænget 26, 8310 Tranbjerg
 Døssing, Jørn, Vestergade 82,4. tv., 8000 Århus C
 Edvardsen, Tommy, Strudbergsvej 21, 4200 Slagelse
 Eriksen, Grethe, Borups Plads 1,1. tv., 2200 København N
 Filstrup, Alice Habæk, Lillekrog 12, 5750 Ringe
 Fukushima, Emi, Fukuokaken Miyakogun Saigawamachi Nakahonjo, Japan
 Gerber, Debbie, Scan. Seminar. Båstrupvej 108, 3480 Fredensborg
 Gheith, Hayssam, Nejvej 8 A, 6310 Broager
 Gram, Else Maria Vinther, Skattergade 31 A, 5700 Svendborg
 Grønlund, Camilla, Krengerupvej 6, 7000 Fredericia
 Halvorsen, Jan, Grøfthøjparken 157 K, 8260 Viby J
 Hansen, Anne Line Kjær, Ravnkildevej 89, 9220 Aalborg Ø
 Hansen, Anne-Mette, Hvedstrupvej 16, 3670 Veksø
 Hansen, Jens Chr. Peter, Fredriksgade 60, 5500 Middelfart
 Hansen, Karen M. Lund, Møllevangen 22, 7550 Sørvad
 Hansen, Kirsten Hillestrøm, Lindeparken, 8600 Skanderborg
 Hansen, Laila, Fristruphøjvej 70, 8800 Viborg
 Hansen, Lene Østergaard, »Skovly«, Ravnholtvej 10, 8620 Kjellerup
 Hansen, Mette Mailand, Hvidkløvervej 10, 3400 Hillerød
 Hansen, Peter, Louisegade 4,1. tv., 6440 Augustenborg
 Hertling, Hanne Dorte, Ordrup Jagtvej 7, 2920 Charlottenlund
 Herzi, Abdirazak Ali, Gudrunsvvej 74, 6.th., 8220 Brabrand
 Hesel, Lone, Peter Wesselsvej 14, 9900 Frederikshavn
 Hildebrandt, Søren Thomas, Westend 26 II,th., 1661 København V
 Hjortlund, Thyge, Risdalsvej 46, v.24, 8260 Viby J
 Houmann, Anne Bach, Nymark 4, 9370 Hals

Jakobsen, Vilhelm Søren, Skelagervej 194, 8200 Aarhus N
Jensen, Karsten Sandberg, Jagtvej 24, 6950 Ringkøbing
Jensen, Børge Højlund, Nyrnberggade 1, 2300 København S
Jensen, Find, Vestagervej 78, Sall, 8450 Hammel
Jensen, Kai Myrthue, Boulevarden 12, 4., 9000 Aalborg
Jensen, Kathy, 3645 S.W. 44th Ave. Portland, Oregon 977221, USA
Jensen, Lillian, Søndergade 70 B, 1.th., 9900 Frederikshavn
Jensen, Michael Juhler, Nygade 3, 5500 Middelfart
Jensen, Morten Ditlev, Ahornvej 17, 9440 Aabybro
Jensen, Ulla, Sommerstedgade 25 III th., 1718 København V
Johansen, Kenneth, H.V.Rolstedsvvej 14, 4.th., 2450 København SV
Johansen, Mette Brostrup, Buen 1, 6340 Kruså
Johansen, Peter Herman, Odshøjvej 32, 2., 8800 Viborg
Johansson, Malene, Stadion alle 4, 3.tv., 8000 Århus C
Jonker, Ivonne, Terdiekerweg 2, 1733 JC Nieuwe Niedorp, Holland
Jürgensen, Gesa, Vandtårnsvej 11, 2860 Søborg
Jørgensen, Dorthe Søndergaard, Bakkelygade 15, 1., 9400 Nørresundby
Kristensen, Frede, Roesskovsvej 48, 2.th., 5200 Odense SV
Krogh, Rasmus, Erikshave 36, 7800 Skive
Larsen, Kirsten Elisabeth Møller, Skagenlandevej 1, 9800 Hjørring
Larsen, Per, Frigårdsvej 34, Gamby, 5471 Sønderø
Leunbach, Tue Jesper, Jettesvej 19, 2.th., 8220 Brabrand
Lohmann, Bente, Ravnsborggade 15 A, 4.th., 2200 København N
Lund, Henrik, Sporemagervej 12, 2., 2400 København NV
Mathiasen, Steen, Udbyhøjvej 420, Tvede, 8900 Randers
Mikkelsen, Birte, Andr. Bjørnsgade 28, 2.th., 1428 København K
Mogensen, Anne Line, Nansensgade 14, 3.tv., 1366 København K
Mortensen, Lisbeth, Vestergade 82, 4.tv., 8000 Århus C
Moshfegh, Abkar, L.A.Ringsvej 135, 2.tv., 5230 Odense
Møller, Gitte Abildtrup, Oslogade 20, 1., 8200 Århus N
Mønsted, Mads Peter, Kirkedammen 19, 8000 Århus C
Naffah, Mohammed, Kongensgade 58, 6070 Christiansfeld
Nieborak, Andrzej, Blåmejsevej 6, 2.tv., 2400 København NV
Nielsen, Inger Funch, Slettebjergvej 3, 4295 Stenlille
Nielsen, Lene, Østergårdsvej 171, 8340 Malling
Nielsen, Max Buus, Abel Cathrinesgade 12, 1.tv., 1654 København V
Nielsen, Poul-Werner Eilsø, Langesund 15 I,tv., 2100 København Ø
Olesen, Torben Dahl, Østergaardsvej 171, 8340 Malling
Olsen, Annie, Margårdvej 94, 5580 Nr. Åby
Overby, Janne Ravn, Glyngørevej 31, 7800 Skive
Pedersen, Helle Duelund, Stestrupvej 140, 4360 Kr. Eskilstrup
Pedersen, John, Anyvej 26, 3500 Værløse
Pedersen, Jørgen Møller, Konsul Jensensgade 5, 3.th., 8700 Horsens
Pedersen, Karen Ginnerup, Sdr. Vingevej 8, 8850 Bjerringbro
Pedersen, Kirsten Hede, Stadion alle 16, 2.th., 8000 Århus C
Pedersen, Klaus, Julius Jepsensvej 119, 7100 Vejle

Pedersen, Stig Bjerregaard, Kongevej 10, 1., 6630 Rødding
Petersen, Mette, Birke Alle 9, Thurø, 5700 Svendborg
Petersen, Olaf, c/o J. Andresen, Tingvej 2, 6535 Branderup J
Pichner, Dorte, Stutmestervej 33, 1., 3400 Hillerød
Plum, Lars, Klampenborgvej 8 A, 2930 Klampenborg
Ponnudurai, Mahesan Somy, D. Fl. Hjælp, Oddenvej 90, 4500 Nykøbing Sj
Poulsen, Vivian, Hovedgaden 44, 8831 Løstrup
Poulsen, Asger Børge, Tabjergvej 191C, 7620 Lemvig
Preuss, Birthe, Fåborgvej 52, 4700 Næstved
Reif, Karin, Åboulevarden 16, 4.th., 2200 København N
Stisen, Martha Margrethe, Mølløvænget 8, 8881 Thorsø
Strunge, Mette, Industrivej 8, 7080 Børkop
Svantessen, Eva Solveig, Schubertsvej 2, 1., 2450 København SV
Svensson, Michael Holm, Vedelsgade 34, 7100 Vejle
Sørensen, Birgitte Høj, Hjertingvej 2, 1., 6700 Esbjerg
Sørensen, Birthe Elisabeth, Uldallsvej 12, 9300 Sæby
Sørensen, Karen Marie, Neptunvej 54, 2.tv., 8260 Viby J
Sørensen, Kim, Vesterbro 171, 3500 Værløse
Thaysen, Jakob, Violvej 6, 4760 Vordingborg
Thorsteinsson, Laila, Mågevej 11, 7680 Thyborøn
Udengaard, Keld K., Ellemosevej 56, 2900 Hellerup
Vandborg, Lene Wulff, Sdr. Mallevej 29, Horne, 6800 Varde
Vestergaard, Hans Henrik, Sundholmsvej 6, Bygn. N., 2300 København S
Vesterlund, Margit, Sofievej 11 st., 4300 Holbæk
Ybarra, Dennis David Thomas, Kratager 3, 2620 Albertslund
Zarnaghi, Aliakbar, Kirkevænget 1, 5290 Marslev
Ørskov, Anders, Nr. Viumvej 50, 6920 Videbæk
Østergård, Birger, Hveddevej 2, Skarrild, 6933 Kibæk
Aamand, Anne, Alpehøj 1, 6000 Kolding